

Prilog 1:

**Vlada Crne Gore
Ministarstvo evropskih poslova**

INFORMACIJA

**o Finansijskom sporazumu između Vlade Crne Gore i Evropske komisije o
Godišnjem akcionom programu za Crnu Goru za 2023. godinu, s Predlogom
sporazuma**

Februar, 2023. godine

1. Uvodne informacije

Na inicijativu Sjeverne Makedonije i ostalih država Zapadnog Balkana koje su teže pogođene energetsom krizom izazvanom ratom u Ukrajini, koje su se obratile Evropskoj komisiji u cilju dobijanja podrške za ublažavanja efekata nastale krize, Evropska komisija je donijela odluku da sve države Zapadnog Balkana podrži sa dodatnom jednom milijardom eura bespovratnih sredstava, koja će biti namijenjena za pružanje kratkoročne i srednjoročne podrške za postizanje većeg stepena energetske nezavisnosti i prelaska na obnovljive izvore energije.

Opredijeljena sredstva će biti usmjerena na sljedeći način:

- 500 miliona eura će biti namijenjeno za zajedničku, regionalnu podršku. Ovim sredstvima će biti podržani regionalni programi koji se već sprovode uz podršku EU, kao što je Program energetske efikasnosti plus (REEP+), Garatni instrument EU i konkretne investicije u infrastrukturu kroz Zapadobalkanski investicioni okvir, sa fokusom na projekte koji podrazumijevaju djelimičnu ili potpunu podršku iz sektora energetike.
- Preostala sredstva od 500 miliona eura će biti podijeljena kroz nacionalne programe svakoj od država Zapadnog Balkana pojedinačno, za ublažavanje ekonomskog i socijalnog uticaja na ugrožena domaćinstva i mala i srednja preduzeća, te podršku energetske tranziciji. Ova sredstva su obezbijedena kroz već opredijeljena sredstva programa IPA 2023, čime su projekti planirani za ovaj programski ciklus odloženi za finansiranje kroz program IPA 2024.

Kada je u pitanju podrška regionalnim projektima, u skladu sa mogućnostima država da ispune uslove predviđene za finansiranje projekata posredstvom Zapadobalkanskog investicionog okvira (podrška EU i jedne ili više međunarodnih finansijskih institucija, uz adekvatan kapacitet za kreditno zaduživanje), moguće će biti predložiti projekte iz oblasti energetike, energetske efikasnosti, uključujući i investicije u obnovljive izvore energije. Takođe, dio sredstava od oko 100 miliona eura na nivou regiona iz programa REEP+ će biti usmjeren na potrebe Crne Gore.

Paket energetske podrške ima za cilj da odgovori na trenutne, kratkoročne i srednjoročne potrebe na Zapadnom Balkanu i u kontekstu tekuće energetske krize:

- Neposredne potrebe se odnose na poskupljenja energenata, a posebno električne energije, za koje je potrebna budžetska podrška u okviru ove akcije.
- Kratkoročne i srednjoročne potrebe odnose se na energetske tranziciju, odnosno diverzifikaciju energije, proizvodnju obnovljive energije, energetske efikasnost, povezanost električnih i gasnih mreža i interkonektora podržanih finansiranjem u okviru ZIO.

Kada je u pitanju podrška na nacionalnom nivou, za Crnu Goru je predviđena podrška u iznosu od 30 miliona eura, koja će u vidu direktne budžetske podrške biti

uplaćena u budžet, prije čega je bilo potrebno definisati aktivnosti na koje će ova sredstva biti utrošena i indikatore, u skladu sa kojima će se mjeriti uspješnost korišćenja opredijeljenih sredstava. Tim povodom, u saradnji između Delegacije EU, Ministarstva kapitalnih investicija, Ministarstva finansija i Ministarstva evropskih poslova, tokom decembra 2022. godine, radilo se na izradi *Mape puta za Akcioni plan 2023 - Paket energetske podrške*, koji je Vlada Crne Gore usvojila 20. januara 2023. godine.

2. Godišnji akcioni program za Crnu Goru za 2023. godinu

Godišnji akcioni program za Crnu Goru za 2023. godinu (CAP 2023), koji je predmet predloga ovog Finansijskog sporazuma, fokusiran je na pružanje podrške sektoru energetike u Crnoj Gori sredstvima direktne budžetske podrške u cilju postizanja opštih i specifičnih ciljeva akcije i u cilju ispunjavanja rezultata definisanih usvojenom Mapom puta za Akcioni plan 2023.

Samim tim, opšti cilj akcije je da se pomogne Crnoj Gori u smanjenju socio-ekonomskog uticaja rasta cijena energije, posebno uticaja koji ovaj rast ima na mala i srednja preduzeća i domaćinstva, te da se ojača ukupni kapacitet Vlade za pružanje usluga prilagođenih ugroženim domaćinstvima i podrži socio-ekonomska situacija, energetska sigurnost i tranzicija Crne Gore ka zelenoj energiji. Akcija će doprinijeti Vladinoj politici smanjenja negativnog uticaja energetske krize na građane i osigurati pružanje osnovnih usluga, naročito najugroženijim segmentima stanovništva, stambenom sektoru i mikro malim i srednjim preduzećima. Istovremeno će se pritom voditi računa da mjere podrške ne dovode do povećanja potrošnje energije, već će iste biti realizovane u kombinaciji sa mjerama energetske efikasnosti i podrške dugoročnom socio-ekonomskom oporavku, energetske sigurnosti i energetske tranziciji države.

Dodatno, akcija će direktno doprinijeti Cilju održivog razvoja 7 „*Osigurati pristup pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve*“, kao i drugim ciljevima održivog razvoja, među njima Cilju 8 „*Promovisati održiv, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i pristojan rad za sve*“, Cilju 9 „*Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije*“, Cilju 10 „*Smanjiti nejednakosti unutar zemalja i među zemljama*“, Cilju 13 „*Preduzeti hitne mjere za borbu protiv klimatskih promjena i njihovih uticaja*“. Akcija direktno doprinosi i prioritetima Ekonomskog i investicionog plana za Zapadni Balkan koji se odnose na „Podršku privatnom sektoru“, „Energiju“, „Zelenu agendu“, „Razvoj ljudskog kapitala“ i IPA III programski okvir Prozor 3 „Zelena agenda i održiva povezanost“ (Tematski prioritet 2: Transport, digitalna ekonomija i društvo i energija) i Prozor 4 „Konkurentnost i inkluzivni rast“ (Tematski prioritet 1: „Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita i politike inkluzije i zdravlje“ i Tematski prioritet 2: „Razvoj privatnog sektora, trgovina, istraživanje i inovacije“).

Za sprovođenje planiranih aktivnosti, EU je opredijelila **30 000 000 eura** bespovratnih sredstva i program ne zahtijeva obezbijedivanje dodatnih sredstava iz

nacionalnog budžeta. Ovaj iznos će Crnoj Gori biti uplaćen u vidu dvije fiksne tranše - 27 miliona eura tokom prvog kvartala 2023. godine i 3 miliona eura tokom 1 kvartala 2024. godine - u skladu sa uslovima koji su precizirani Finansijskim sporazumom. Takođe, paket dodijeljene podrške je u skladu sa nacionalnim strateškim okvirom u energetsom sektoru i smatra se značajnim u cilju stvaranja finansijske poluge za obezbjeđivanje bolje zaštite ranjivih grupa, malih i srednjih preduzeća i promocije mjera koje bi pomogle Crnoj Gori da poveća otpornost vlastitog energetsog sektora.

Finansijski sporazum između Vlade Crne Gore i Evropske unije o Godišnjem akcionom programu za Crnu Goru za 2023. godinu pripremljen je od strane Evropske komisije, u saradnji sa Ministarstvom evropskih poslova (MEP) i u stalnim, ciljanim konsultacijama sa svim nadležnim resornim institucijama i Delegacijom EU.

U konačnom, potpisivanje predmetnog Finansijskog sporazuma od strane ovlašćenog predstavnika Vlade Crne Gore je preduslov za korišćenje opredijeljenih EU sredstava i uplatu prve, fiksne tranše Crnoj Gori, čime će biti omogućeno sprovođenje aktivnosti koje su ovim programom planirane.

Prilog 2:

FINANSIJSKI SPORAZUM POSEBNI USLOVI

Evropska komisija, u daljem tekstu: **Komisija**, postupajući u ime Evropske unije, u daljem tekstu: **Unija**,

s jedne strane, i

Crna Gora koju predstavlja Vlada Crne Gore, u daljem tekstu zajednički „**država korisnica IPA III podrške**“, odnosno „strana“,

s druge strane,

saglasili su se o sljedećem:

Član 1 - Program

(1) Unija je saglasna da finansira, a država korisnica IPE III podrške je saglasna da prihvati finansiranje sljedećeg Programa:

Godišnji akcioni plan za doprinos Paketu energetske podrške Zapadnom Balkanu za Crnu Goru za 2023. godinu

obuhvata sljedeće akcije:

Akcija 1: Ugovor o izgradnji države i otpornosti za Crnu Goru

Broj globalne obaveze: JAD.1103605

Ovaj program se finansira iz budžeta Unije na osnovu sljedećeg osnovnog akta: Instrument pretpristupne podrške (IPA III)¹.

(2) Ukupni procijenjeni troškovi ovog Programa iznose 30 000 000 EUR, a maksimalni doprinos Unije ovom Programu iznosi 30 000 000 EUR.

Ovaj program ne zahtijeva finansijski doprinos od države korisnice IPA III podrške.

(3) Program se sprovodi u skladu sa Akcionim dokumentima datim u Aneksu I.

Član 2 – Period izvršenja i operativni implementacioni period

(1) Period izvršenja ovog Finansijskog sporazuma, kako je definisano članom 12 Aneksa II (Opšti uslovi) je 12 godina od zaključenja ovog Finansijskog ugovora.

(2) Trajanje operativnog implementacionog perioda, kako je definisano članom 12 Aneksa II (Opšti uslovi), određeno je na 6 godina od zaključenja ovog Finansijskog sporazuma.

¹Uredba (EU) 2021/1529 Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. septembra 2021. godine o uspostavljanju Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA III), OJ L 330, 20.09.2021, str. 1.

Član 3 – Adrese i komunikacija

Sva komunikacija u vezi sa sprovođenjem ovog Finansijskog sporazuma mora biti u pisanoj formi, izričito se odnosi na Akcioni program kao što je navedeno u članu 1, stav 1. i šalje se na sljedeće adrese:

a) Za Komisiju:

Gđa Mikela Matuela
Vršilac dužnosti direktorice direkcije D, Zapadni Balkan
Generalni direktorat za susjedstvo i pregovore o proširenju (DG NEAR)
Rue de la Loi 15
Evropska komisija
B-1049 Brisel, Belgija
e-mail: NEAR-D1@ec.europa.eu

b) za državu korisnicu IPA III podrške

Za Crnu Goru:

Ministarstvo evropskih poslova
Bulevar revolucije, br. 15
81000 Podgorica, Crna Gora
e-mail: kabinet@mep.gov.me

Član 4 – Kontaktna osoba za OLAF

Kontaktna osoba države korisnice IPA III podrške sa odgovarajućim ovlaštenjima da neposredno saraduje sa Evropskom kancelarijom za borbu protiv prevara (OLAF) u cilju olakšavanja operativnih aktivnosti OLAF-a je:

Nataša Kovačević
Kontakt tačka AFCOS/kancelarija AFCOS
Ministarstvo finansija Crne Gore
Stanka Dragojevića 2
81000 Podgorica, Crna Gora
e-mail: natasa.kovacevic@mif.gov.me

Član 5 – Okvirni finansijski sporazum o partnerstvu

Program se sprovodi u skladu sa odredbama Okvirnog finansijskog sporazuma o partnerstvu (FFPA) između Evropske komisije i Crne Gore o aranžmanima za sprovođenje finansijske podrške Unije Crnoj Gori u okviru Instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPA III) koji je stupio na snagu 2. novembra 2022. godine (u daljem tekstu: FFPA). Ovaj Finansijski sporazum dopunjuje odredbe Okvirnog finansijskog sporazuma o partnerstvu (FFPA). U slučaju konflikta između odredaba ovog Finansijskog sporazuma s jedne strane i odredaba odgovarajućeg Okvirnog finansijskog sporazuma o partnerstvu (FFPA) s druge strane, prednost ima Okvirni sporazum (FFPA).

Član 6 - Aneksi

- (1) Ovaj Finansijski sporazum sastoji se od:
(a) ovih Posebnih uslova;

- (b) Aneksa I: Akcioni dokumenti, sa detaljnim opisom ciljeva, očekivanih rezultata, aktivnosti, načina sprovođenja i budžeta;
- Aneks I.1 Akcija 1: Ugovor o izgradnji države i otpornosti za Crnu Goru
Prilog Aneksu I.1: Aranžmani za isplatu, uslovi i pokazatelji učinka
 - Aneks IA: Tabela budžeta
- (c) Aneksa II: Opšti uslovi;
- (2) U slučaju konflikta između odredaba Aneksa i odredaba ovih Posebnih uslova, prednost imaju Posebni uslovi. U slučaju konflikta između odredaba Aneksa I i odredaba Aneksa II, prednost ima Aneks II.

Član 7 – Odredbe koje odstupaju od Aneksa II ili ga dopunjuju

Aneks II dopunjuje se sljedećim:

- (1) Devizni transferi će biti obračunati prema datumu valute <obavještenja o uplati na račun Trezora od strane Centralne banke/dolaznog deviznog transfera na korespondentni račun Centralne banke>. Kurs će biti <unijeti standardnu praksu Centralne banke za sve dolazne transfere u skladu sa klauzulom o nediskriminaciji> ocijeniti datum valute <obavještenja o kreditnom/dolaznom deviznom transferu>.

Član 8 – Zaključenje i stupanje na snagu

Ovaj Finansijski sporazum smatraće se zaključenim na dan kada ga potpiše posljednja strana, a najkasnije do 31. decembra 2023. godine.

Ovaj Finansijski sporazum stupa na snagu na dan kada ga potpiše posljednja strana.

Ovaj Finansijski sporazum sačinjen je u dva primjerka na engleskom jeziku, od kojih se jedan predaje Komisiji, a drugi državi korisnici IPA III podrške.

Za državu korisnicu IPA III podrške:

Za Komisiju:

Za Crnu Goru:

Za Komisiju:

Vlada Crne Gore

Gđa Mikela Matuela
Vršilac dužnosti direktorice direkcije D, Zapadni Balkan
Generalni direktorat za susjedstvo
i pregovore o proširenju,
Evropska komisija

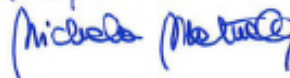
Datum:

Potpis:

Datum:

02/02/2023

Potpis:

re:

EN

OVU AKCIJU FINANSIRA EVROPSKA UNIJA

PRILOG

Odluci Komisije o sprovođenju Godišnjeg akcionog plana doprinosa Paketu energetske podrške Zapadnom Balkanu za Crnu Goru u 2023. godini

Akcioni dokument za Ugovor o izgradnji države i otpornosti za Crnu Goru

GODIŠNJI AKCIONI PLAN

Ovaj dokument čini godišnji program rada u smislu člana 110(2) Finansijske uredbe, i godišnje i višegodišnje akcijske planove i mjere u smislu člana 9 IPA III Uredbe i člana 23(2) NDICI – Regulativa Globalne Evrope

SINOPSIS

1.1. Tabela sažetka akcije

Naziv	Ugovor o izgradnji države i otpornosti za Crnu Goru Godišnji akcioni plan doprinosa Paketu energetske podrške Zapadnom Balkanu za Crnu Goru za 2023.
OPSYS	ACT-61597
ABAC	ABAC Nivo posvećenosti jedan, broj: JAD.1103605
Osnovni akt	Finansira se u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III)
Team Europe	Ne
Korisnik/ci akcije	Crna Gora
Programski dokument	IPA III programski okvir
PRIORITETNE OBLASTI I INFORMACIJE O SEKTORIMA	
Prozor i tematski prioritet	Prozor 3: - Zelena agenda i održivo povezivanje i Tematski prioritet: 2: Transport, digitalna ekonomija i društvo i energija (60%) Prozor 4 – Konkurentnost i inkluzivni rast Tematski prioritet 1: Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita i politike inkluzije i zdravstvo (20%) Tematski prioritet 2: Razvoj privatnog sektora, trgovina, istraživanje i inovacije (20%)
Ciljevi održivog razvoja (COR)	Glavni COR: COR 7 Osigurati pristup pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve Drugi značajni COR: - COR 5 Ostvariti rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojčice - COR 8 Promovisati održiv, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i pristojan rad za sve - COR 9 Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije

	<p>- <i>COR 10 Smanjiti nejednakosti unutar i među zemljama</i></p> <p>- <i>COR 13: Preduzeti hitne mjere u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih uticaja</i></p> <p>- <i>COR 17 Ojačati sredstva implementacije i revitalizovati Globalno partnerstvo za održivi razvoj</i></p>			
Šifre Odbora za razvojnu pomoć DAC Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD)	<p>15110 – Politika javnog sektora i administrativno upravljanje</p> <p>15142 – Makroekonomska politika</p> <p>16010 - Socijalna zaštita</p> <p>23110 – Energetska politika i administrativno upravljanje</p> <p>32130 - Razvoj malih i srednjih preduzeća (MSP)</p>			
Glavni kanal isporuke @	Centralna vlada/uprava – 11001			
Ciljevi	☒ Klima ☐ Rod ☐ Biodiverzitet			
Markeri (iz obrasca Odbora za razvojnu pomoć DAC)	Opšti ciljevi politika @	Nijesu targetirani	Značajan cilj	Glavni cilj
	Razvoj učešća/dobro upravljanje	☐	☒	☐
	Pomoć životnoj sredini	☐	☒	☐
	Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica	☐	☒	☐
	Reproduktivno zdravlje, zdravlje majki, novorođenčadi i djece	☒	☐	☐
	Smanjenje rizika od katastrofe	☒	☐	☐
	Uključivanje osoba s invaliditetom	☐	☒	☐
	Ishrana	☒	☐	☐
	Markeri RIO konvencije @	Nijesu targetirani	Značajan cilj	Glavni cilj
	Biološka raznovrsnost	☒	☐	☐
	Borba protiv dezertifikacije	☒	☐	☐
	Ublažavanje klimatskih promjena	☐	☒	☐
	Borba protiv klimatskih promjena	☒	☐	☐
	Unutrašnji markeri i oznake	Ciljevi politika	Nijesu targetirani	Značajan cilj
Digitalizacija @		☒	☐	☐

Oznake	DA	NE	
digitalno povezivanje	☐	☒	
digitalno upravljanje	☐	☒	
digitalno preduzetništvo	☐	☒	
digitalne vještine/pismenost	☐	☒	
digitalne usluge	☐	☒	
Povezanost @	☐	☐	☒
Oznake	DA	NE	
digitalno povezivanje	☐	☒	
energija	☒	☐	
transport	☐	☒	
zdravlje	☐	☒	
obrazovanje i istraživanje	☐	☒	
Migracija @	☒	☐	☐
Smanjenje nejednakosti @	☐	☐	☒
COVID-19	☒	☐	☐

INFORMACIJE O BUDŽETU

Dotični iznosi	<p>Budžetska linija: 15 02 02 01</p> <p>Ukupni procijenjeni troškovi: 30 000 000 EUR</p> <p>Ukupan iznos doprinosa EU iz budžeta 30 000 000 EUR</p> <p>Doprinos je u iznosu od 30 000 000 EUR iz opšteg budžeta Evropske unije za 2023. godinu, u zavisnosti od raspoloživosti aroprijacija nakon usvajanja relevantnog godišnjeg budžeta od strane Budžetske uprave, ili kako je predviđeno u sistemu privremenih dvanaestina.</p>
-----------------------	---

UPRAVLJANJE I SPROVOĐENJE

Modaliteti implementacije (vrsta finansiranja i način upravljanja)	<p>Budžetska podrška</p> <p>Direktno upravljanje kroz:</p> <p>Budžetska podrška: Ugovor o izgradnji države i otpornosti</p>
Relevantni prioriteti i vodeće inicijative iz Ekonomskog i investicionog plana za Zapadni Balkan	<p>Doprinos Ekonomskom investicionom planu (EIP): ☒ DA ☐ No</p> <p>Prioriteti: „Podrška privatnom sektoru“, „Energija“, „Zelena agenda“, „Razvoj ljudskog kapitala“</p>
Krajnji datum za zaključenje Finansijskog sporazuma	Najkasnije do 31. decembra 2023.
Krajnji datum za zaključivanje ugovora o doprinosu/	Nije primjenjivo

delegiranju, ugovora o nabavci i grantu	
Indikativni period implementacije	Dvedeset četiri (24) mjeseca od zaključenja Finansijskog sporazuma
Krajnji datum za implementaciju Finansijskog sporazuma	Osam (8) godina od zaključenja finansijskog sporazuma

1.2. Sažetak akcije

Opšti cilj ove akcije je da se pomogne Crnoj Gori u smanjenju socio-ekonomskog uticaja rasta cijena energije, a posebno uticaja na mala i srednja preduzeća i domaćinstva, te da se ojača ukupni kapacitet Vlade za pružanje usluga prilagođenih ugroženim domaćinstvima i podrži socioekonomska situacija, energetska sigurnost i tranzicija Crne Gore ka zelenoj energiji.

Ova akcija će direktno doprinijeti Cilju održivog razvoja 7 “Osigurati pristup pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve”, kao i drugim ciljevima održivog razvoja, među njima Cilju održivog razvoja 8 “Promovisati održiv, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i pristojan rad za sve”, Cilju održivog razvoja 9 “Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije”, Cilju održivog razvoja 10 “Smanjiti nejednakosti unutar zemalja i među zemljama”, Cilju održivog razvoja 13 “Preduzeti hitne mjere za borbu protiv klimatskih promjena i njihovih uticaja”. Akcija direktno doprinosi prioritetima Ekonomskog i investicionog plana za Zapadni Balkan koji se odnose na „Podršku privatnom sektoru“, „Energiju“, „Zelenu agendu“, „Razvoj ljudskog kapitala“ i IPA III programski okvir² Prozor 3 „Zelena agenda i održiva povezanost“ (Tematski prioritet 2: Transport, digitalna ekonomija i društvo i energija) i Prozor 4 „Konkurentnost i inkluzivni rast“ (Tematski prioritet 1: „Obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita i politike inkluzije i zdravlje“ i Tematski prioritet 2: „Razvoj privatnog sektora, trgovina, istraživanje i inovacije“).

OBRAZLOŽENJE

1.3. Kontekst

Cijene energenata u Evropi počele su da rastu 2021. nakon ukidanja restrikcija izazvanih pandemijom korona virusa – COVID-19, nakon čega je uslijedila agresija Rusije na Ukrajinu 2022. Rat je preokrenuo energetska tržišta tako što je doveo do povećane volatilnosti cijena i energetske nesigurnosti koje utiče na EU i njeno neposredno susjedstvo. Porast cijena energenata uticao je posljedično i na druge sektore, kao što su proizvodnja, transport i uopšte na sve uslužne sektore.

Ova krizna situacija primorala je Evropsku komisiju da preusmjeri svoj trenutni odgovor, kroz niz kratkoročnih mjera vezanih za energetska bezbjednost, u Evropi i šire, kao što je navedeno u planu REPowerEU³ i spoljnoj energetske strategiji EU, kako je i ponovila predsjednica u svom Godišnjem obraćanju na plenarnoj sjednici Evropskog parlamenta.

Trenutna energetska kriza je bez presedana i izazov je ne samo za države članice EU već i za partnere sa Zapadnog Balkana. EU i partneri sa Zapadnog Balkana moraju hitno da zajednički rade na povećanju energetske bezbjednosti u EU i na Zapadnom Balkanu.

² C (2021) 8914 konačna verzija

³ SWD (2022) 230 konačna verzija

Paket energetske podrške za Crnu Goru u skladu je sa nacionalnim strateškim okvirom u energetske sektoru i dolazi u trenutku kada Crna Gora osmišljava svoju novu politiku cijena i subvencija za male potrošače (uglavnom domaćinstva i MSP). Sadašnja akcija će stoga biti ključna u stvaranju finansijske poluge (leveridža) za obezbjeđivanje bolje zaštite ranjivih grupa, malih i srednjih preduzeća i promocije mjera koje bi pomogle Crnoj Gori da poveća otpornost vlastitog energetske sektora.

U tom kontekstu, privilegovan odnos Zapadnog Balkana omogućio je da se na Region proširi nekoliko inicijativa koje su posljednjih mjeseci preduzete u EU.

Na primjer, kao neposredan odgovor na energetske krizu na nivou EU postoji nekoliko ciljeva koji se fokusiraju na sektor gasa. U okviru mandata Savjeta Evrope, Evropska komisija i države članice EU zajedno rade na uspostavljanju zajedničke kupovine gasa. Ovi naponi praćeni su mjerama podrške: međunarodnim kontaktima sa sadašnjim i potencijalnim izvoznicima gasa i regionalnim i pan-EU radnim tokovima za obezbjeđivanje najefikasnijeg korišćenja postojeće infrastrukture prema novim obrascima tokova gasa. Ovaj rad će takođe poslužiti kao osnova za razvoj globalnog tržišta vodonika.

Evropska komisija i Savjet Evrope pozvali su Zapadni Balkan da se pridruži platformi za zajedničku kupovinu gasa kako bi se smanjila zavisnost od ruskog gasa. Regionalna platforma za jugoistočnu Evropu pripremila je detaljan akcioni plan koji navodi brze mjere potrebne za tačnu procjenu tražnje za gasom i infrastrukturnog potencijala u regionu. Srbija i Sjeverna Makedonija su učestvovala u ovoj diskusiji (pozvani su svi korisnici IPA III programa na Zapadnom Balkanu). Treba napomenuti da trenutno samo tri zemlje Zapadnog Balkana imaju tržišta gasa (Srbija, Sjeverna Makedonija i Bosna i Hercegovina). Uredba EU o skladištenju gasa je 30. septembra unesena u zakon Energetske zajednice, po kome su ciljevi i aranžmani punjenja, kao i sertifikacija skladištenja obavezni i u zemljama Zapadnog Balkana.

Dok je podrška građanima i preduzećima da se suoče sa povećanjem cijena energenata i električne energije hitna, kratkoročni i srednjoročni ciljevi za region (dekarbonizacija, diverzifikacija energije, proizvodnja obnovljive energije, energetska efikasnost, povezanost električnih i gasnih mreža i interkonektora) ostaju nepromijenjeni – ostvariti ciljeve postavljene u okviru Zelene Agende za Zapadni Balkan.⁴ Očekuje se da će predstojeći Ministarski savjet Energetske zajednice u decembru 2022. usvojiti klimatske i energetske ciljeve do 2030 za svaku stranu ugovornicu Energetske zajednice. Oni će takođe razviti nacionalne energetske i klimatske planove koji će obezbijediti mape puta za postizanje ciljeva obnovljive energije i energetske efikasnosti do 2030. godine i obavezati se na datume postepenog ukidanja korišćenja uglja.

Pored toga, u cilju pružanja dodatne direktne podrške regionu Zapadnog Balkana, na Samitu u Berlinu 3. novembra 2022. godine, Evropska komisija je objavila obećanje za paket energetske podrške od 1 milijarde eura u bespovratnim sredstvima EU, uz očekivanje da će maksimalno povećati ulaganja i do 2,5 milijardi eura.⁵ Paket energetske podrške ima za cilj da odgovori na trenutne, kratkoročne i srednjoročne potrebe na Zapadnom Balkanu i u kontekstu tekuće energetske krize:

- Neposredne potrebe se odnose na poskupljenja energenata, a posebno električne energije, za koje je potrebna budžetska podrška u okviru ove akcije.
- Kratkoročne i srednjoročne potrebe odnose se na energetske tranziciju, odnosno diverzifikaciju energije, proizvodnju obnovljive energije, energetske efikasnost, povezanost električnih i gasnih mreža i interkonektora podržanih finansiranjem u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan (WBIF).

⁴ SWD (2020) 223, 6.10.2020.

⁵ [Berlin Process Summit: EU announces €1 billion energy support package for the Western Balkans and welcomes new agreements to strengthen the Common Regional Market \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/energy/en/press-releases/2022/11/03)

Očekuje se da će novi paket energetske podrške Zapadnom Balkanu obezbijediti budžetsku podršku u iznosu od oko 500 miliona eura u obliku ugovora o otpornosti na izgradnju države kao neposrednu pomoć u okviru IPA III programa pretprijetne podrške. Ova Akcija odnosi se na najskoriji rok sa budžetskom podrškom za ublažavanje uticaja rastućih cijena energije i za podršku energetskom sektoru i preduzećima u suočavanju sa brzim porastom cijena energije.

Paket energetske podrške je u skladu s okvirom politike EU za saradnju i finansijsku pomoć Zapadnom Balkanu i dodatno je osnažuje, prije svega i naročito sa **Ekonomskim i investicionim planom za Zapadni Balkan**⁶ (EIP) koji je usvojila Evropska komisija 6. oktobra 2020. godine.

Kroz EIP i njegove vodeće projekte, pojačana je podrška EU u oblasti energetike. Snažan naglasak je stavljen na integraciju energetskog tržišta, dekarbonizaciju i čistu energiju, povećanu upotrebu obnovljivih izvora energije, povećanu digitalizaciju energetskih sistema i pametne mreže, energetsku efikasnost, uključujući modernizaciju daljinskog grijanja i energetsku sigurnost. Poboľšana povezanost i proširenje Energetske unije na Zapadni Balkan je takođe instrument za uspješan prelazak na čistu energiju u regionu. Pored toga, odobreno je novo finansiranje za dopunu Regionalnog programa energetske efikasnosti za podršku projektima energetske efikasnosti u javnim i privatnim zgradama.

Zelena agenda za Zapadni Balkan⁷ je suštinski element EIP-a. Lideri Zapadnog Balkana podržali su EIP i Zelenu agendu na Samitu u Sofiji u novembru 2020.

Programski okvir IPA III postavlja opšte ciljeve pomoći EU u okviru Prozora 3. Opšti ciljevi pomoći EU u okviru Prozora 3 su promovisanje zelene agende jačanjem zaštite životne sredine, doprinosom ublažavanju, povećanjem otpornosti na klimatske promjene, ubrzavanjem pomjermanja ka niskougljeničnoj i cirkularnoj ekonomiji i razvoj digitalne ekonomije i društva. Sadašnja akcija će doprinijeti jačanju otpornosti partnera sa Zapadnog Balkana u aktuelnim energetskim krizama. Akcija je takođe relevantna za Prozor 4, posebno za podršku privatnom sektoru i ugroženim domaćinstvima.

Evropska komisija je 12. oktobra 2022. godine usvojila **Paket proširenja za 2022. godinu**⁸, pružajući detaljnu procjenu stanja i napretka koji su Zapadni Balkan i Turska ostvarili na svom putu ka Evropskoj uniji, sa posebnim fokusom na implementaciju temeljnih reformi, kao i jasne smjernice o reformskim prioritetima koji su pred nama. Kada je riječ o energetskoj krizi, paket se odnosi na potrebu bliže koordinacije aktivnosti i međusobne saradnje između partnera sa Zapadnog Balkana, te njihove saradnje sa EU u rješavanju energetske krize.

1.4. Analiza problema

Kratka analiza problema

Prema Sekretarijatu Energetske zajednice, profil rizika za sigurnost snabdijevanja za sezonu 2022/23 na Zapadnom Balkanu smatra se „niskim“ za Bosnu i Hercegovinu i Srbiju i „srednjim“ za preostala četiri partnera (u poređenju sa „visokim“ u Ukrajini i Moldaviji). Specifični profil rizika za Crnu Goru je sljedeći:

Procjena rizika Energetske zajednice 2022/23 NIVO RIZIKA (visok, srednji, nizak): *Srednji*

Izvori rizika: hidrološki uslovi; poremećaji evropskog i regionalnog tržišta; pitanja pristupačnosti

Ukupno finalno snabdijevanje energijom po izvoru (ukupno oko 44 000 TJ): 36% nafta, 14% biogorivo i otpad, 35% ugalj, 13% hidro, 2% vjetar/solar.

⁶ COM(2020) 641 konačno saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu Evrope, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan

⁷ SWD(2020) 223 konačno

⁸ COM(2022) 528 konačno

- uvoz: 55 TJ uglja, 209 TJ tečnog prirodnog gasa, 4 304 TJ električne energije, 17 605 TJ naftnih derivata
- izvoz: 1 143 TJ ugalj, 3 394 TJ električna energija, 1 302 TJ naftni derivati

Gas: nema tržišta gasa u zemlji, ali ima ambicija za instaliranje gasnih elektrana do 400MV; nezavisni od ruskog gasa

Električna energija:

Kombinacija proizvodnje električne energije: 56% hidroelektrane, 41% ugalj, 3% vjetar

- Neto uvoznik, pa će na nju uticati poremećaji regionalnog tržišta i pristupačnost

prioritetni projekti po EIP: Jadransko-jonski gasovod

Najznačajniji kratkoročni problem u regionu odnosi se na cijene uvezene električne energije. Partneri sa Zapadnog Balkana, osim Bosne i Hercegovine, sistematski su neto uvoznici električne energije. Potrebe za uvozom u 2022. dodatno su pojačane zbog niže proizvodnje u hidroelektranama izazvane sušom.

Cijene električne energije u svim zemljama regiona – posebno za domaćinstva – su centralno regulisane i ostale su ispod cijene proizvodnje/uvoza, kao i ispod cijene na evropskom tržištu (između 22-41% prosjeka u EU). Ovo stavlja dodatni pritisak na budžete partnera da se izbore sa finansijskim gubicima snabdjevača električnom energijom.

Partneri povećanje cijene električne energije do tržišnog nivoa vide kao faktor koji destabilizuje društvo i kao nešto što većina domaćinstava ne može da priušti, pa čak i kao faktor koji dovodi do bankrota za komercijalne korisnike.

Crna Gora je imala politiku ograničenja cijena koja je primjenjiva na obične potrošače. Prema toj politici (na snazi do 31. decembra 2022), maksimalna cijena je utvrđena na 45 eura po MVh. Revizija gornje granice je, međutim, u toku i stupaće na snagu nakon januara 2023. godine. Ministarstvo kapitalnih investicija i Elektroprivreda Crne Gore predvode ovu reviziju.

Crna Gora trenutno uvozi električnu energiju iz inostranstva zbog nemogućnosti njenog hidroenergetskog sektora da proizvede dovoljno električne energije da zadovolji tražnju. Ovo će uticati na reviziju ograničenja cijena. Ilustracije radi, Crna Gora je u oktobru 2022. uvozila struju u vrijednosti od 2 miliona eura dnevno. Suša iz 2022. godine i više temperature od uobičajenih takođe doprinose smanjenoj trenutnoj proizvodnji hidroenergije. Ovo pitanje je dio šire diskusije o pitanju energetske diversifikacije i vezuje se za pitanje kako postići veći udio iz drugih obnovljivih izvora. Ministarstvo kapitalnih investicija je nadležno za ovo pitanje.

Crna Gora nema trenutno zalihe naftnih rezervi koje bi mogle ublažiti potrebe na međunarodnim tržištima zalihe nafte koje treba implementirati. Ministarstvo kapitalnih investicija predvodi pripremu novog nacrtu Zakona o snabdijevanju naftnim derivatima u slučaju prekida snabdijevanja (industrijski model), koji je trenutno na javnoj raspravi.

Uspostavljanje tržišta dan unaprijed za električnu energiju takođe treba da podrži kapacitete Crne Gore da bolje trguje za trenutne energetske potrebe.

Zabilježen je povoljan efekat nižih poreza na cijene goriva u Crnoj Gori. Ministarstvo finansija odobrilo je 10. maja 2022. smanjenje akciza na promet bezolovnog benzina i gasnih ulja za 40%, a 7. juna odobrilo dodatno smanjenje do ukupno 50%. Cijena litra benzina od kraja oktobra 2022. iznosi 1,34 eura što se može porediti sa stanjem u regionu, npr. u Srbiji je cijena litra benzina – 1,517 eura, Albaniji – 1,762 eura, Hrvatskoj 1,547 eura. Stoga se može sprovesti i reforma oporezivanja troškova fosilnih goriva kako bi se smanjio javni doprinos i na taj način bolje uskladio sa cijenama na bliža tržišta u regionu. Ministarstvo finansija i Ministarstvo kapitalnih investicija su nadležni za pitanje oporezivanja energije.

Iako su veleprodajne cijene smanjene od maksimalnih u ljeto 2022. godine, one i dalje ostaju neodrživo visoke za sve veći broj građana. Uz zaostale efekte pandemije COVID-19, sve više domaćinstava je podložno ili u

riziku od energetske siromaštva. Najviše su pogođeni ranjivi potrošači, međutim i preduzeća i domaćinstva, uključujući domaćinstva sa srednjim prihodima, takođe su sve više opterećeni rastućim i visokim računima za gas i struju.

Trenutno je definicija energetske siromaštva u Crnoj Gori nejasna. Međutim, očekuje se da će ugrožene zajednice kao što su žene, osobe sa invaliditetom i Romi biti više izloženi riziku. Izvještaji i studije jasno pokazuju da rodna nejednakost dominira u skoro svim oblastima društvenog života, pa i u ekonomskoj sferi, tržištu rada. Ovo žene čini podložnijim energetske siromaštva. Kako žene i muškarci ponekad imaju različite energetske potrebe, prioritete i obrasce potrošnje, takođe je ključno istražiti položaj žena u ovom domenu i bolje razumjeti dinamiku unutar domaćinstva kako bi se kreirale politike koje će doprijeti do žena i omogućiti im da imaju benefite od mjera usmjerenih na borbu protiv energetske siromaštva. U Crnoj Gori, romske zajednice su takođe posebno ugrožene pa je neophodno da se njihova perspektiva razumije kada se formulišu politike i mjere. Strategija za socijalno uključivanje Roma i Egipćana za period 2021-2025 i akcioni plan ove Strategije za 2021. usvojeni su u septembru 2021. godine. Vlada Crne Gore je početkom novembra 2022. godine imenovala načelnika Odjeljenja za inkluziju Roma i Egipćana u Direktoratu za ljudska prava u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, kao nacionalnu kontakt osobu za Rome (NRCP). U poređenju sa prethodnim godinama, postoji trend povećanja budžeta koji se izdvaja za aktivnosti podrške inkluziji Roma, ali nedostaju odgovarajuće planiranje i praćenje.

1.5. Naučene lekcije

Nakon pandemije COVID-19, Evropska komisija je usvojila nekoliko programa za reagovanje na krizu kao ugovore o izgradnji države i otpornosti (SRBC) (pored značajnog preusmjeravanja tekućih programa budžetske podrške da bi se zadovoljile nastale društveno-ekonomske potrebe), kako bi podržali partnerske vlade u njihovim naporima da ublaže socio-ekonomski uticaj pandemije posebno na ugrožena domaćinstva i mala i srednja preduzeća i implementiraju vlastite akcione planove za odgovor na krizu. Ovaj pristup je procijenjen u brzom evaluaciji odgovora na COVID-19 u periodu 2020-2021⁹. Evaluacija je otkrila da je odgovor na krizu (uključujući pristup SRBC) bio efikasan u davanju fiskalnog prostora privredi država korisnicima omogućavajući budžetsku reorganizaciju, kako bi se odgovorilo na socijalne potrebe ranjivih aktera (domaćinstava i ekonomskih aktera).

Nekoliko preporuka relevantno je za trenutnu akciju odgovora na krizu:

- Maksimizirati upotrebu političkog dijaloga kao poluge za informisanje i praćenje implementacije planova za odgovor na krizu partnerskih zemalja.
- Nastaviti podršku srednjoročnim i dugoročnim reformama fiskalne i javne potrošnje koje imaju za cilj povećanje mobilizacije domaćih prihoda i promovisanje održivosti duga i tokom kriznih i tokom postkriznih odgovora.
- Podržati partnerske zemlje u razvoju njihovih kapaciteta za vertikalno i horizontalno širenje sistema socijalne zaštite u partnerskim zemljama EU kako bi se povećala spremnost i otpornost na krize.
- Dalje saradivati s partnerskim vladama kako bi bile otvorenije i odgovornije u svom sadašnjem i budućem odgovoru politika na krize i krizna izdvajanja.

Ugovorom o otpornosti na COVID-19 za Crnu Goru efikasno se implementirao Krizni akcioni plan jer je iskoristio dobru koordinaciju među zainteresovanim stranama u implementaciji, ali i u fazi izvještavanja. Trebalo bi nastaviti sa vodećom ulogom Ministarstva finansija, u saradnji sa resornim ministarstvom.

⁹ Brza procjena inicijalnog odgovora EU na krizu izazvanu pandemijom COVID-19 u partnerskim zemljama i region (2022), dostupno na https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/monitoring-and-evaluation/strategic-evaluation-reports/fast-track-assessment-eu-initial-response-covid-19-crisis-partner-countries-and-regions-2020_en,

1.6. Druge oblasti procjene

1.6.1. Javna politika

U oblasti **bezbjednosti snabdijevanja**, Crna Gora ima strategiju razvoja energetike do 2030. godine. Vlada je usvojila energetske bilans za 2022. Nastavljene su aktivnosti u kontekstu izrade **Nacionalnog energetskog i klimatskog plana**. Nije postignut napredak u reviziji akcionog plana o obaveznim strateškim rezervama nafte i naftnih derivata, donošenju zakona o bezbjednosti snabdijevanja naftnim derivatima i formiranju centralnog tijela za strateške rezerve nafte. Zalihe nafte su i dalje niske. Međutim, Crna Gora planira da do 1. januara 2023. godine obezbijedi strateške rezerve nafte zahvaljujući uvođenju obaveza držanja zaliha za uvoznike naftnih derivata. Crna Gora ne uvozi naftu iz Rusije i nema nikakvu gasnu infrastrukturu, tako da je uticaj rata u Ukrajini na energetske bezbjednost zemlje i dalje ograničen.

Radovi na **elektroprenosnoj interkonekciji Crne Gore i Srbije** sporo napreduju. Prilikom radova na postavljanju unutrašnjeg voda na 400 kilovoltnom naponskom nivou u Crnoj Gori, koji je preduslov za ovu novu interkonekciju, suočavaće se sa problemima zaštite životne sredine i problemima eksproproprijacionog pojasa. Ekološka rekonstrukcija termoelektrane Pljevlja počela je krajem aprila 2022. godine sa tri godine zakašnjenja. Završetak ovog projekta očekuje se u oktobru 2024. godine. Vlada Crne Gore tvrdi da će nakon rekonstrukcije postrojenje raditi u granicama emisija koje su određene direktivom o velikim postrojenjima za sagorijevanje.

Potrebno je ojačati administrativni kapacitet nacionalnih vlasti u energetskom sektoru.

Kada je u pitanju **unutrašnje energetske tržište**, sprovedeni su prvi koraci ka postizanju konkurentnog tržišta električne energije dan unaprijed. Konzorcijum između Evropske berze električne energije (EPEKS SPOT) i slovenačkog BSP South Pool-a pobijedio je na tenderu i potpisao ugovor o uslugama za implementaciju tržišta dan unaprijed. Poduhvat napreduje, uključujući pregovore o spajanju tržišta sa susjednim ekonomijama. U novembru 2021. godine, Regulatorna agencija za energetiku i vode Crne Gore usvojila je nova pravila o dugoročnoj, dnevnoj i unutardnevnoj dodjeli kapaciteta za granicu Srbije i Crne Gore. Zakon o nadzoru veleprodajnog tržišta električne energije i gasa, usklađen sa Uredbom REMIT, stupio je na snagu januara 2022. godine.

Po pitanju **ugljovodonika**, nacionalno zakonodavstvo je usklađeno sa Direktivom o licenciranju ugljovodonika. Zakon o mjerama bezbjednosti u istraživanju na moru i proizvodnji ugljovodonika čeka usvajanje u parlamentu. Crna Gora je do sada dala dva ugovora o koncesiji za istraživanje i proizvodnju ugljovodonika na moru 2016. i 2017. godine. Period istraživanja za jednog koncesionara produžen je do septembra 2022. U skladu sa ugovorom o koncesiji, drugi koncesionar je u obavezi da pronade novog partnera, kako bi mu od strane vlade bilo odobreno da dobije dalje proširenje prava na istraživanje. Ostaje u nadležnosti Crne Gore da obezbijedi usklađenost koncesionara sa pravilima ekološke odgovornosti i standardima vladavine prava kroz ugovorne obaveze. Izgradnja crnogorske dionice Jadransko-jonskog gasovoda (IAP) je u ozbiljnom zakašnjenju. Radovi na idejnom projektu ove dionice završeni su u oktobru 2021. godine, a tek treba da se sprovede javna rasprava o dokumentaciji o procjeni uticaja na životnu sredinu i društvo. Napredak projekta zavisi od sposobnosti vlade da zaključi odgovarajuće javne konsultacije i postigne dogovor sa zainteresovanim opštinama o željenom usklađivanju.

U oblasti **obnovljive energije**, 43,8% bruto finalne potrošnje energije je došlo iz obnovljivih izvora u 2020. godini, što je premašilo cilj od 33% koji je do 2020. godine trebalo dostići po Nacionalnom akcionom planu Crne Gore. U julu 2021. godine, vlada je odlučila da prekine prethodne sheme za subvencionisanje cijene električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora i visokoefikasne kogeneracije. Vlada je u martu 2022. godine dala koncesiju za izgradnju, održavanje i korišćenje hidroelektrane Komarnica nacionalnoj energetskoj kompaniji EPCG. Vlada je usvojila i odluke o raskidu ugovora o koncesiji za izgradnju nekoliko malih hidroelektrana. Ostvaren je napredak u izradi prostornih planova i procjeni uticaja na životnu sredinu kod

implementacije vjetroelektrana i solarnih elektrana. I dalje je od suštinske važnosti da se razvoj novih projekata obnovljive energije, posebno hidroenergije, odvija u skladu sa pravnom tekovinom EU o koncesijama, državnoj pomoći i životnoj sredini.

U oblasti **energetske efikasnosti**, postignut je određeni napredak u usklađivanju sa pravnom tekovinom EU, usvajanjem implementacionog zakonodavstva koje se tiče zahtjeva za eko-dizajnom i obilježavanjem energetske efikasnosti proizvoda koji se odnose na energiju. Crna Gora je ispunila nacionalni cilj energetske efikasnosti za 2020. godinu, kako je navedeno u šestom godišnjem izvještaju o napretku koji je dostavljen Sekretarijatu u junu 2022. Nacionalni energetska i klimatski plan (NECP) će, po usvajanju, zamijeniti postojeći akcioni plan energetske efikasnosti kao ključni planski dokument u oblasti energetske efikasnosti. Odgovarajuće izmjene i dopune Zakona o efikasnom korišćenju energije finalizovane su 2022. godine i trenutno su u skupštinskoj proceduri usvajanja. Ministarstvo kapitalnih investicija nastavilo je sa koordinacijom nekoliko programa za unapređenje energetske efikasnosti za javna preduzeća i domaćinstva. U oktobru 2021. godine, pilot program „Energetski efikasan dom” otvorio je građanima mogućnost beskamatnih kredita za sprovođenje mjera energetske efikasnosti u domaćinstvima. Fond za energetska efikasnost još nije osnovan. Nije bilo pomaka u poboljšanju prikupljanja statističkih podataka i praćenja implementacije akcionog plana energetske efikasnosti, uključujući sistem za praćenje i izvještavanje o realizaciji ciljeva prema članu 7. Direktive o energetska efikasnosti (obaveza energetske efikasnosti).

Među glavnim izazovima koji su pred nama, Crna Gora, prema Izvještaju Komisije za 2022. godinu,¹⁰ a u skladu sa zaključcima iz najnovijeg Godišnjeg izvještaja o implementaciji Sekretarijata¹¹ Energetske zajednice, bi u kratkom roku trebalo da:

- počne primjenjuje princip funkcionalnog tržišta električne energije dan unaprijed i udruži se sa susjednim tržištima, uključujući Italiju;
- ubrza prelazak na tržišne sheme podrške za obnovljivu energiju i uvede nacionalni elektronski registar za garancije porijekla u Crnoj Gori;
- započne s proizvodnjom zasnovanom na pojednostavljenim procedurama izdavanja dozvola i priključenja;
- usvoji zakon o sigurnosti snabdijevanja naftnim derivatima i uspostavi tijelo za skladištenje obaveznih rezervi nafte.

Vlada trenutno priprema ažuriranje svog strateškog okvira koji treba da uzme u obzir trenutnu situaciju vezano za energetska sektor. Uz podršku službi EU biće izrađen akcioni plan. Ovaj plan fokusiraće se na neposredne potrebe u cilju izbjegavanja energetska siromaštva među ugroženim domaćinstvima, podršku mikro, malim i srednjim preduzećima da prebrode zimu 2022-2023, te da zemlja nastavi vlastitim putem energetska održivosti, odnosno izgradnjom vlastite otpornosti kroz raznovrsne izvore energije.

Zaključuje se da je ova politika dovoljno relevantna i kredibilna da se ciljevi ugovora o budžetska podršci u velikoj mjeri ostvare. Stoga Komisija može podržati ovu politiku kroz predloženi ugovor o budžetska podršci.

1.6.2. Makroekonomska politika

Crnogorska privreda je u 2021. godini zabilježila vrlo snažan rast, iako se nije u potpunosti oporavila i dostigla nivo prije pandemije. Snažan oporavak ekonomije zabilježio je revidiranu stopu rasta od 13% (u odnosu na prethodnu procjenu od 12,4%). Ekonomski rast ubrzan je u drugom kvartalu 2022. godine, podstaknut privatnom potrošnjom i izvozom usluga, pri čemu je privatna potrošnja podržana povećanjem minimalne zarade i daljim rastom zaposlenosti usljed dobrog učinka turizma. Prihodi od turizma dostigli su 70% njihovog nivoa iz 2019. godine, što je znatan porast u poređenju sa 13% u 2020. godini. Izvoz je zatim povećao rast za još 25,5 procentnih poena. Povećanje broja posjetilaca podstaklo je privatnu potrošnju, što

¹⁰ Izvještaj za Crnu Goru, 2022, SWD(2022) 335 konačno

¹¹ objavljen 1. novembra 2021. godine

je povećalo rast za 4,2 procentna poena. Doprinos državne potrošnje rastu iznosio je 0,3 procentnih poena. Investiciona aktivnost ostala je slaba zbog kašnjenja u javnim investicijama, većih troškova materijala i kontinuiranih poremećaja u lancu ponude/snabdijevanja. Shodno tome, to je usporilo bruto investicije u fiksni kapital, što je usporilo rast za 4,8 procentnih poena, a također je negativno uticalo na tempo uvoza. Industrijska proizvodnja ojačala je za 4,9%, podstaknuta povećanjem i industrijske i proizvodnje energije, uprkos padu u sektoru rudarstva. U međuvremenu, izgradnja je opala za 5%, kao i broj izdatih građevinskih dozvola, što ukazuje na kontinuirani pad građevinskog sektora. Snažan oporavak ekonomije u 2021. godini ogledao se u snažnom porastu maloprodaje i veleprodaje, koje su se povećale za 16,6% odnosno 24% na godišnjem nivou. Industrijska proizvodnja u Crnoj Gori i dalje je vrlo nestabilna. Nakon pada od 13,4% u odnosu na prethodnu godinu u prvom kvartalu 2022. godine, proizvodnja je porasla 1,2% u odnosu na prethodnu godinu u drugom kvartalu, da bi ponovo pala u julu (za 3,6% u odnosu na prethodnu godinu) i ponovo skočila u avgustu (3,9% u odnosu na prethodnu godinu). U prosjeku, industrijska proizvodnja se u prvih osam mjeseci 2022. godine smanjila za 6,4% u odnosu na prethodnu godinu, predvođena padom proizvodnje električne energije (-16,6% u odnosu na prethodnu godinu).

Predviđalo se da će se privreda Crne Gore u potpunosti oporaviti na svoj nivo prije krize izazavane pandemijom COVID-19 u 2022. godini, nakon snažnog oporavka ekonomske aktivnosti u 2021. godini. Posljedice ruske agresije na Ukrajinu najvjerojatnije će poremetiti predviđeni rast u 2023. godini. Generalni direktorat za ekonomske i finansijske poslove Komisije objavio je jesenju prognozu 4. novembra gdje su projekcije rasta BDP-a zemlje za 2022. godinu revidirane naviše na 7% sa procijenjenih 3,8% prije početka rata. Glavni negativni uticaj rata u Ukrajini na privredu Crne Gore ogleda se u turizmu i snažnom povećanju inflacije.

Ekonomski oporavak doveo je do djelimičnog oporavka na tržištu rada, iako i dalje postoje strukturni nedostaci. Pandemija COVID-19 pogoršala je strukturne nedostatke na tržištu rada, uključujući visoku i sve veću dugoročnu nezaposlenost i kontinuirane regionalne razlike. Nakon isteka povoljnih posljedica sezonskog zapošljavanja povezanog sa turističkom industrijom, stopa nezaposlenosti (15-64) počela je ponovo da raste i krajem 2021. godine dostigla 15,7%. Ona je i dalje bila značajno niža nego godinu dana ranije, kad je stopa nezaposlenosti dostigla 21,5%. Oslanjajući se na učinak "niske baze" (niske referentne tačke) u 2020. godini, stopa zaposlenosti zabilježila je snažan rast od 15,2% u posljednjem kvartalu 2021. godine i pala je na 14,9% u drugom kvartalu 2022. godine. Međutim, istraživanje je potvrdilo da nezaposlenost mladih i dalje predstavlja ozbiljan problem u zemlji, gdje je 37,4% stanovništva u dobi od 15 do 24 godine nezaposleno. Dugoročna nezaposlenost je još jedan dugotrajni problem, s obzirom na to da 53% svih nezaposlenih traži posao duže od dvije godine. Postoje ogromne razlike na tržištu rada od regiona do regiona, pri čemu stopa nezaposlenosti iznosi niskih 6,1% u priobalnom regionu koji u potpunosti zavisi od turizma, 12,2% u centralnom regionu i 31,2% u siromašnom sjevernom regionu.

Finansijski sektor je ostao čvrst sa prilično dinamičnom kreditnom aktivnošću tokom 2021. godine. Na kraju 2021. godine krediti i depoziti banaka bili su 9,8% odnosno 20,9% viši u odnosu na decembar 2019. godine. Krediti i depoziti banaka nastavili su da rastu u prvim mjesecima 2022. godine. Prosječni koeficijent adekvatnosti kapitala u decembru 2021. godine iznosio je 18,5%, što je znatno iznad regulatornog minimuma. Crnogorska NLB banka Podgorica, lokalna jedinica najveće slovenske banke Nova Ljubljanska banka (NLB), okončala je spajanje sa Komercijalnom bankom Podgorica u novembru 2021. godine. Nakon finalizacije drugog spajanja u roku od godinu dana, ta nova banka postala je druga po veličini od 11 banaka na lokalnom bankarskom tržištu. Iako sa trendom pada, kamatne stope na kredite još uvijek su visoke i predstavljaju jednu od glavnih prepreka za mala preduzeća u zemlji. U cilju lakšeg i povećanog pristupa finansijama za preduzeća koja imaju ograničen pristup finansijama, Vlada je izdvojila sredstva za osnivanje Fonda za kreditnu garanciju i predložila relevantne zakone koji čekaju odobrenje Parlamenta. U februaru 2022. godine, NPL (nenaplativi krediti) su porasli na 6,7% od ukupnih kredita, u odnosu na 5,9% godinu ranije.

Globalni inflacijski pritisci ubrzavaju domaću inflaciju. Nakon pada za 0,8% u 2020. godini, potrošačke cijene su se ubrzale od aprila 2021. godine, do prosjeka od 2,5% u 2021. godini. Potrošačke cijene nastavile su da brzo rastu u julu i avgustu 2022. godine, podstaknute cijenama hrane i električne energije, dok su cijene nafte pokazale neke znakove umjerenosti. Nakon prosjeka od 10,9% u drugom kvartalu, inflacija

(Harmonizovani indeks potrošačkih cijena (HICP)) porasla je u julu na 13,7%, a u avgustu na 13,9%. Cijene hrane i bezalkoholnih pića su znatno porasle (za 25,5% u avgustu), kao i cijene stanovanja i komunalnija (uključujući i električnu energiju) za 14,1%. Realni raspoloživi dohodak je, ipak, u velikoj mjeri očuvan kroz povećanje raspoloživih dohodaka zahvaljujući reformi „Evropa sad“, što je rezultiralo povećanjem minimalne zarade za 80% i povećanjem prosječne mjesečne zarade za 21,1% od avgusta 2022. godine i to je u realnom smislu zapravo pobilo inflaciju. S druge strane, povećanje plata takođe za rizik ima i jačanje inflacijskih pritisaka, kao i povećanje vanjskih i fiskalnih neravnoteža.

Snažan oporavak turističkog sektora rezultirao je značajnim smanjenjem vanjskih neravnoteža. Deficit tekućeg računa povećao se na 11,0% BDP-a u četiri kvartala do juna 2022. godine, što je rast u odnosu na 9,3% BDP-a u prethodnom kvartalu, ali je bio znatno niži u odnosu na jaz od 19,6% koji je zabilježen u istom periodu prethodne godine. Poboljšanje deficita podstaknuto je povećanjem turističkih prihoda kojima se jača višak usluga, koji je porastao na 20,3% BDP-a u odnosu na 7,2% godinu ranije.

Neto prilivi SDI (stranih direktnih investicija) ubrzali su se u četiri kvartala do juna 2022. godine, čineći ukupno 13,8% BDP-a u odnosu na 9,5% godinu ranije. Zalihe međunarodnih deviznih rezervi u avgustu bile su ekvivalentne iznosu od 6 mjeseci uvoza.

Poboljšanje ekonomske i sanitarne situacije značajno je ojačalo fiskalni učinak Crne Gore. Povratak ekonomske aktivnosti u kombinaciji sa značajnim nedovoljnim trošenjem kapitalnog budžeta rezultirao je naglim smanjenjem budžetskog deficita u 2021. godini. Deficit centralne uprave iznosio je 1,1% BDP-a u prvih sedam mjeseci 2022. godine, u odnosu na 2,4% BDP-a u istom periodu 2021. godine i 69,9% ispod plana.

Udio javnog duga opao je na 76,6% BDP-a na kraju marta 2022. godine, u odnosu na 83,4% BDP-a koliko je zabilježen godinu dana ranije. Parlament je 29. septembra 2022. godine usvojio izmjene Zakona o budžetu za 2022. godinu, povećavajući budžetske rashode za 7,7% kako bi se nosio sa dodatnom obaveznom potrošnjom, i revidirajući očekivanja prihoda za 1,6%. Izmjene i dopune praga zaduživanja takođe su usvojene nakon što su potrebe za finansiranjem za ovu godinu povećane na 8,2% BDP-a, i nakon što je ciljani deficit povećan u odnosu na prvobitni plan od 5,1% BDP-a, zbog uvođenja niza novih socijalnih rashoda od septembra.

Na kraju i uopšte, vlasti vode makroekonomsku politiku orijentisanu na stabilnost i kriterijum prihvatljivosti je ispunjen.

1.6.3. Upravljanje javnim finansijama

Program reforme upravljanja javnim finansijama (UJF) 2016-2020 (i njegov prateći Prelazni akcioni plan za 2021. godinu) riješio je neke od ključnih slabosti sistema UJF i stoga je bio vrlo relevantan, što potvrđuju rezultati Procjene javne potrošnje i finansijske odgovornosti (PEFA) iz 2019 godine. Osim toga, bavio se pitanjima izvan procjene PEFA, ali jednako važnim, poput ažuriranja pravnog i regulatornog okvira u skladu sa zakonodavstvom EU i nadogradnje postojećeg IT sistema za upravljanje cjelokupnim budžetskim ciklusom. Određene reformske oblasti ostale su isključene: usklađivanje sa Evropskim sistemom računa (ESA) 2010 i sistemom statistike državnih finansija (GFS), transparentnije izvještavanje o izvršenju budžeta i upravljanju obavezama, kao i planiranje novčanog toka i upravljanje zaostalim obavezama. Slabosti u sistemu platnog spiska i upravljanju finansijama lokalne uprave su riješene i u Reformi javne uprave i u Programima upravljanja javnim finansijama.

U odnosu na PEFA 2013, rezultati PEFA 2019 pokazali su ukupnu tendenciju poboljšanja. Glavni napredak u uspješnosti uočen je u (i) pouzdanosti budžeta (ii) obimu neprijavljenih vladinih operacija (iii) registraciji poreskih obveznika i procjeni poreza (iv) postupcima ugovaranja i izvještavanja o dugu i izdavanju garancija (v) poboljšanom upravljanju nabavkama (vi) efikasnim unutrašnjim kontrolama (vii) pojačanoj unutrašnjoj reviziji, vanjskoj reviziji i parlamentarnom nadzoru. Praćenje fiskalnih rizika koji proizilaze iz lokalnih samouprava od strane centralne vlade se pogoršalo.

Od tada, tempo sprovođenja reforme je neujednačen, i ima koristi s jedne strane od podrške koju pruža nekoliko IPA projekata tehničke pomoći, a s druge strane pati od posljedica pandemije COVID-19, nestabilne političke situacije i velike fluktuacije zaposlenih (osoblja) u Ministarstvu finansija. U julu 2021. godine, Program reforme upravljanja javnim finansijama je produžen za godinu dana (do kraja 2021. godine) putem Prelaznog akcionog plana za 2021. godinu, koji sadrži aktivnosti koje se nisu mogle završiti do kraja 2020. godine. U međuvremenu je izrađen novi Program reforme upravljanja javnim finansijama 2022-2026. godine koji trebada bude usvojen do trećeg kvartala 2022. godine.

Sve u svemu, zabilježen je dobar napredak u oblasti godišnjeg budžetiranja, reforme sistema zarada u javnom sektoru, javnih nabavki i carinske uprave. Zabilježen je **umjeren napredak** u okviru srednjoročnog budžeta, kapitalnom budžetiranju, poreskoj upravi i državnoj pomoći. **Ograničen napredak** je prikazan u upravljanju dugom i prelasku sa gotovinskog računovodstva na obračunsko računovodstvo. U **velikoj mjeri** je završena implementacija sljedećih podsistema: ažuriranje modela makroekonomskih projekcija, javnih nabavki, internih finansijskih kontrola, eksterne revizije i revizorskih organa.

Međutim, uprkos naporima, još uvijek postoje neke slabosti, posebno u pogledu kapitalnog budžetiranja, reforme državne pomoći, preuzimanja obaveza, upravljanja gotovinom i imovinom, kao i u pogledu interoperabilnosti različitih IT sistema.

Ključni izazovi se odnose na sljedeće:

- Kontinuirano odlaganje konkretnih koraka za nadogradnju SAP sistema trezora u vezi sa obračunskim računovodstvom
- Kašnjenja u sprovođenju srednjoročnog budžetskog okvira i pripremi budžeta, posebno u vezi sa izmjenom Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, kapitalnog budžetiranja u cjelini i funkcionisanja IT alata za obračun i kontrolu zarada (uključujući i njegovu povezanost sa Sistemom upravljanja ljudskim resursima)
- Ozbiljna kašnjenja u sprovođenju Projekta reforme poreske administracije u Poreskoj upravi koji finansira Svjetska banka
- Nerezonska obustava operacionalizacije IT sistema za upravljanje imovinom, zajedno sa nedostatkom komunikacije o ovom pitanju između Odjeljenja za računovodstvo u trezoru i Uprave za katastar i državnu imovinu.

Što se tiče **mobilizacije domaćih prihoda**, ukupan trend poboljšanja prikazan u procjeni PEFA 2019 se nastavlja, posebno u oblasti pouzdanosti budžeta, registracije i poreske procjene i efikasnih unutrašnjih kontrola. Nakon pada tokom krize izazvane pandemijom COVID-19, očekuje se oporavak prikupljanja javnih prihoda u narednom srednjoročnom periodu, kao rezultat projektovanog rasta ekonomske aktivnosti i nekoliko akcija koje je preduzela Vlada (suzbijanje neformalne ekonomije, oporezivanje neprijavljene imovine, povećanje akciza, između ostalog).

Uskoro će biti usvojen **novi Program reforme upravljanja javnim finansijama 2022-2026**, nakon završetka javne rasprave pokrenute u aprilu 2022. godine. Program reformi je veoma relevantan u rješavanju svih identifikovanih nedostataka na sveobuhvatan i strukturiran način. Zasniva se na opsežnom procesu konsultacija, podržan je snažnim vlasništvom i posvećenošću vladinih zainteresovanih strana i praćen je Akcionim planom sa pregledom troškova za 2022-2023. Dok je u prethodnom ciklusu fokus bio na budžetskom planiranju i nabavci, prioriteti novog programa reformi biće upravljanje javnim ulaganjima, računovodstvo i izvještavanje. Istovremeno, naponi će biti usmjereni na zaključivanje prethodnih (djelimično neriješenih) reformi, kao što su programsko budžetiranje/po učinku i srednjoročni budžetski okvir, uključujući međusobno povezane IT sisteme.

Jasan skup **ciljeva, aktivnosti i indikatora identifikovan je** na nivou ostvarenja, ishoda i uticaja. Međutim, još uvijek treba uspostaviti čvrst okvir za praćenje, uprkos značajnim poboljšanjima tokom godina. Dokument sa pokazateljima - pasoš indikator bi takođe bio neophodan za pojašnjenje obima i mjerenja pokazatelja.

Za razliku od **prethodnog, novi Program reformi 2022-2026. godine sadrži pregled troškova** i treba da se prikaže u godišnjem i višegodišnjem državnom budžetu. Akcioni plan 2022-2023. dao je prioritet određenim akcijama, osiguravanjem odgovarajućeg redoslijeda reformi. Međutim, način rješavanja nekih kritičnih horizontalnih pitanja, poput međusobnog povezivanja IT sistema, lokalnih samouprava i ljudskih resursa za upravljanje javnim finansijama, još uvijek treba jasno definisati.

Čini se da vladin pristup uzima u obzir strukturne nedostatke i traži **kontinuitet u odnosu na prethodni program reformi**, potvrđujući kredibilitet reformskog procesa. S obzirom na to da reforme u oblasti upravljanja javnim finansijama obično zahtijevaju dugo vremena za ostvarivanje, time će se osigurati neophodna stabilnost i koherentnost kako bi se maksimizirao uticaj reforme u narednih nekoliko godina. Da bi se to dogodilo, proces će morati biti podržan značajnim jačanjem kapaciteta UJF u smislu ljudskih resursa i koordinacije unutar Ministarstva finansija i sa drugim zainteresovanim stranama uključenim u reformske akcije, kao i sa Upravom prihoda i carina.

Shodno tome, strategija reforme upravljanja javnim finansijama je dovoljno relevantna i pouzdana, uključujući i mobilizaciju domaćih prihoda, a kriterijum prihvatljivosti je ispunjen.

1.6.4. Transparentnost i nadzor budžeta

Vlada Crne Gore i dalje sistematski objavljuje predlog budžeta, usvojeni budžet i izvještaje o izvršenju budžeta. U 2021. godini objavljeni su sljedeći budžetski dokumenti:

1. Godišnji zakon o budžetu za 2022. godinu usvojen je 29.12.2021. godine¹². Ovo je urađeno na osnovu ekonomske, organizacione, funkcionalne i programske klasifikacije.
2. Godišnji izvještaj o izvršenju budžeta za 2021. godinu objavljen je na internet stranici Ministarstva finansija 2. februara 2022. godine¹³. Izvještaj sadrži narativni dio koji pruža glavne fiskalne agregate i tabelu s budžetskim podacima raščlanjenim po ekonomskim klasifikacijama. Računi na kraju godine dostavljaju se vanjskoj reviziji u roku od šest mjeseci nakon završetka fiskalne godine.
3. Izvještaji o izvršenju budžeta u toku godine stavljaju se na raspolaganje javnosti sa kašnjenjem od skoro mjesec dana i pripremaju ih jedinice budžetske potrošnje, državni fondovi, jedinice lokalne samouprave i druga pravna lica. Ovo uključuje kratak narativ o tekućim prihodima i rashodima i detaljnu tabelu s raspodjelom izvršenja budžeta organizovanom po ekonomskim klasifikacijama. Izvještaj o izvršenju budžeta za januar i februar 2022. godine objavljen je 01.04.2022. godine¹⁴.
4. Revizorski izvještaj za završni račun budžeta za 2020. godinu objavljen je na internet stranici Državne revizorske institucije 13.10.2021. godine.

Stoga, početna tačka za transparentnost budžeta ni dalje se ispunjava.

PEFA 2019 pokazuje ukupnu tendenciju poboljšanja u odnosu na PEFA 2013. Prema rezultatima PEFA analize, Crna Gora je ostvarila sljedeći rezultat:

¹²<https://www.gov.me/clanak/zakon-o-budzetu-crne-gore-za-2021-godinu>

¹³<https://www.gov.me/clanak/ostvareni-rekordni-prihodi-deficit-za-421-manji-od-plana>

¹⁴<https://www.gov.me/clanak/prihodi-veci-za-194-nego-u-istom-periodu-2021-godine>

Procjena PEFA (indikator za 2016. godinu)	Podudaranje sa PEFA 2011	Godina 2013.	Godina 2019.	Praćenje napretka
PI-5 Budžetska dokumentacija	PI-6	A	B	↓
PI-6 Aktivnosti centralne vlade izvan finansijskih izvještaja	PI-7 i neki novi pododjeljci	D+	A	↑
PI-9 Javni pristup fiskalnim informacijama	PI-10	A	A	≈
PI-28 Izvještaji o godišnjem budžetu	PI-24	D+	D+	≈
PI-29 Godišnji finansijski izvještaji	PI-25	D+	D+	≈
PI-30 Vanjska revizija	PI-26	C+	B+	↑
PI-31 Zakonodavni nadzor revizorskih izvještaja	PI-28	C+	B+	↑
	Godina	Godina	Godina	Godina
Indeks otvorenog budžeta ¹⁵	N/A	N/A	N/A	N/A

Sveukupno, PEFA 2019 je procijenila da su osnove sistema UJF uspostavljene uz obavljanje glavnih funkcija koje se mjere visokim ocjenama. Ipak, naprednije komponente UJF pokazuju potrebe za daljim poboljšanjem i stalnim ojačanjem. Treba predložiti mjere ublažavanja kako bi se riješili nedostaci u izvještavanju o upravljanju javnim finansijama.

Što se tiče transparentnosti budžeta, najgori učinak se odnosi na **PI-28 Indikator** i **PI-29 Indikator**.

Glavni nedostaci **godišnjih budžetskih izvještaja** ogledaju se u nedostatku poređenja sa prvobitnim budžetom (već samo sa najnovijim revidiranim budžetom), u agregatnom prikazu podataka i u strukturi organizovanoj samo po ekonomskoj klasifikaciji, sa značajnim nedostacima u izvještavanju za javna preduzeća i finansiranju opština. Razlike između izvornog profila prihoda i rashoda i stvarnih prihoda i rashoda nisu objašnjene. Kompletnost finansijskih izvještaja predstavlja problem, jer se izvještaji pripremaju na gotovinskoj osnovi i ne predstavljaju informacije o imovini i obavezama. Više strukturiranih informacija o obavezama i dugovima/zaostalim plaćanjima, o kapitalnim rashodima i o interno generisanim sredstvima povećalo bi sveobuhvatnost i transparentnost¹⁶

Što se tiče **Godišnjih finansijskih izvještaja**, informacije o finansijskoj i nefinansijskoj imovini i obavezama nisu potpune i nema upućivanja na računovodstvene standarde. Svi budžetski dokumenti dostupni su građanima (na internet stranici vlade), ali izvještaji se ne objavljuju zajedno na jednom internet linku.

U skorije vrijeme, poboljšanja u transparentnosti budžeta ostvaruju se sprovođenjem nove klasifikacije programslog budžeta, s programskim ciljevima i indikatorima učinka, te postepenim uvođenjem srednjoročnog budžetskog okvira.

Na kraju, objavljena je relevantna budžetska dokumentacija i ispunjen je kriterijum prihvatljivosti.

2. OPIS AKCIJE

2.1. Obrazloženje intervencije

Akcija se sastoji od Ugovora o izgradnji države i otpornosti kako bi se podržala društvena i državna otpornost u Crnoj Gori. Ugovorom o budžetskoj podršci doprinosi se vladinoj politici smanjenja negativnog uticaja energetske krize na građane, osiguravanja pružanja osnovnih usluga, naročito najugroženijim segmentima

¹⁵ Crna Gora još uvijek nije dio Indeksa otvorenog budžeta

¹⁶ Izvještaj o monitoringu SIGMA, novembar 2017.

stanovništva, stambenom sektoru i mikro malim i srednjim preduzećima (MSPE), pritom istovremeno osiguravajući da mjere podrške ne dovode do povećanja potrošnje energije, već su u kombinaciji sa mjerama energetske efikasnosti i podrške dugoročnom socio-ekonomskom oporavku, energetske sigurnosti i energetske tranziciji zemlje, nadovezujući se i u skladu sa obavezama koje Crna Gora ima prema zakonu Energetske zajednice i u skladu sa planom dekarbonizacije Energetske zajednice. Pristup EU biće praćen čvrstim političkim dijalogom.

Opšti cilj(evi)/(Uticaj(i)) ove akcije je(su):

- 1 izgraditi državnu i društvenu otpornost
- 2 Postaviti osnovu za održivu ekonomiju zasnovanu na principima niske emisije ugljenika i klimatske prilagodljivosti.

Specifični cilj(evi)(ishodi) ove akcije su:

1. Ublažiti neposredni socio-ekonomski uticaj energetske krize na ranjiva domaćinstva i ranjive ekonomske aktere; i
- 2 Reforme koje se bave izvorima ranjivosti u energetske sektoru su unaprijeđene

Rezultati koji će se ostvariti ovom akcijom koji doprinose odgovarajućim konkretnim (specifičnim) ciljevima (ishodima) su

- 1.1 doprinos Specifičnom cilju 1: Ranjive društvene grupe dobile su subvencionisani račun za struju kako bi se ublažile negativne posljedice energetske krize.
- 1.2 doprinos Specifičnom cilju 1: MSP imaju koristi od subvencija računa za električnu energiju/ograničavanja cijena čiji je cilj ublažavanje negativnih posljedica energetske krize.
- 2.1 doprinos Specifičnom cilju 2: Povećane mogućnosti za omogućavanje pristupa obnovljivim izvorima energije i energetske efikasnosti.
- 2.2 doprinos Specifičnom cilju 2: Primjenjuju se obaveze koje proizlaze iz Direktive 2009/119 (o nametanju obaveze državama članicama EU da održavaju minimalne zalihe sirove nafte i/ili naftnih derivata).
- 2.3 doprinos Specifičnom cilju 2: Usvojen Strateški okvir za Nacionalni energetske i klimatske plan (NECP)
- 2.4 doprinos Specifičnom cilju 2: Priprema za implementaciju „dan unaprijed“ tržišta električne energije.
- 2.5 doprinos Specifičnom cilju 2: Energetske tranzicije u zemlji je definisana.

2.2. Indikativne aktivnosti

Aktivnosti u vezi sa Rezultatom 1.1:

- 1.1.1 Ranjive društvene grupe identifikovane
- 1.1.2 Pristup orijentisan na klijenta je definisan za ranjive društvene grupe koje su označene kao one koje će aplicirati za subvencije.
- 1.1.3 Sredstva za subvencionisanje računa za struju su obezbijeđena.

Aktivnosti u vezi sa Rezultatom 1.2:

- 1.2.1 MSP su identifikovana.
- 1.2.2 Sredstva za subvencionisanje električne energije su dostupna i obezbijeđena.

Aktivnosti u vezi sa Rezultatom 2.1:

2.1.1 Sredstva se koriste za ugradnju solarnih panela: koristi se budžet prvobitno predviđen za postrojenje solarnih panela.

Aktivnosti u vezi sa Rezultatom 2.2:

2.2.1 U toku je implementacija novog zakona o strateškim rezervama nafte

Aktivnosti u vezi sa Rezultatom 2.3:

2.3.1 U toku su pripremni radovi za Nacionalni energetske i klimatski plan

Aktivnosti u vezi sa Rezultatom 2.4:

2.4.1 Pripremni radovi za regulaciju "dan unaprijed" tržišta električne energije

Aktivnosti u vezi sa Rezultatom 2.5:

2.5.1 Odobreni su Projektni zadaci (ToRs) za Studiju o energetske tranziciji.

2.3. Integracija (mainstreaming)

Zaštita životne sredine, klimatske promjene i biodiverzitet

Kao i Ugovor o izgradnji države i otpornosti, trenutna akcija je uglavnom usmjerena na krhkost države u energetske sektoru i povećanje otpornosti njenog društva i privrede u vrijeme krize u energetske sektoru i shodno tome ima snažan „zeleni fokus" usmjeren na životnu sredinu, klimatske promjene i biodiverzitet.

Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica

Prema DAC kodovima OECD-a navedenim u odjeljku 1.1, ova akcija je označena kao G1. To podrazumijeva da se akcija fokusira na promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena i djevojčica osiguravanjem da će se preduzeti mjere za ublažavanje negativnih posljedica energetske situacije.

Vlada je u julu 2021. godine usvojila nacionalnu strategiju za rodnu ravnopravnost za period 2021-2025. godine, a uz nju i prateći akcioni plan za period 2021-2022. godine i završni izvještaj o sprovođenju akcionog plana za ostvarivanje rodne ravnopravnosti za period 2017-2021. godine. Tom strategijom uvedene su neke važne novine koje bi mogle doprinijeti unapređenju prava žena i rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Među njima su i predlozi specijalizovanih nevladinih organizacija za bolju integraciju rodne ravnopravnosti u javne politike, povećanje izbornih kvota za manje zastupljeni pol i osnivanje alimentacionog fonda. Međutim, Crna Gora se u toj strategiji mora baviti i pitanjem rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Zakonodavni okvir o rodnoj ravnopravnosti još uvijek ima ograničen uticaj zbog nedovoljne političke volje da se ovo pitanje prioritizira u sveukupnim mehanizmima vladine odgovornosti.

Ostaju poteškoće, naročito u vezi sa učešćem žena na tržištu rada i njihovim stručnim osposobljavanjem. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u političkom i ekonomskom odlučivanju. Žene čine samo četvrtinu ukupnog rukovodstva u javnoj upravi, često zbog eksplicitne ili implicitne pristrasnosti u praksi zapošljavanja, obuke i napredovanja. Došlo je do povećanja prljavih kampanja i negativnih propagandi, govora mržnje i upotrebe rodno zasnovanog nasilja nad ženama u politici i javnom životu.

Rodno zasnovano nasilje, posebno nasilje u porodici, i dalje je ozbiljno i uporno krivično, društveno i javnozdravstveno pitanje. Iako su tokom izvještajnog perioda organizovane neke obuke i kampanje za podizanje svijesti, pitanja kao što su duboko ukorijenjene patrijarhalne norme i stereotipi, ograničena svijest i pojedinaca i institucija, te nedostatak efikasnog sistemskog odgovora i posvećenosti zaštiti žrtava, doprinose daljem pogoršanju posljedica rodno zasnovanog nasilja.

Crna Gora tek treba da usvoji novu strategiju zaštite od nasilja. U porastu su i slučajevi nasilja nad ženama putem digitalnih sredstava, uključujući internetsko uhođenje (cyber stalking) i distribuciju intimnih foto ili video materijala, često praćenih prijetnjama i psihološkim nasiljem.

Vlada Crne Gore, u skladu sa svojim obavezama u kontekstu strategije za socijalno uključivanje Roma i Egipćana 2021-2025. godine, posebnu pažnju posvećuje njihovoj situaciji, a akcioni plan 2022-2023. godine pokazuje trend povećanja budžeta izdvojenog za akcije podrške inkluziji Roma.

Ljudska prava

Trenutna akcija podržava pristup zasnovan na ljudskim pravima u dva aspekta. Prvo, pristupačan pristup energiji smatra se jednim od ciljeva održivog razvoja i ljudskim pravima. Drugo, mjere energetske tranzicije inkorporirane u Ugovor o izgradnji države i otpornosti (SRBC) omogućiće zeleniju energiju, a time i zdraviju okolinu.

Invaliditet

Prema DAC kodovima OECD-a navedenim u odjeljku 1.1, ova akcija je označena kao G1. To podrazumijeva da će Akcija uzeti u obzir potrebe osoba s invaliditetom prilikom identifikacije ranjivih društvenih grupa koje bi mogle imati koristi od podrške za suočavanje s troškovima električne energije.

Demokratija

Ugovor o izgradnji države i otpornosti će pomoći jačanju socijalne i ekonomske otpornosti Crne Gore i samim tim će nastojati da doprinese omogućavanju pozitivnih uslova za dalji razvoj demokratije u zemlji.

Smanjenje rizika od katastrofa

Mjere predviđene za diversifikaciju izvora energije (jačanje solarne energije i omogućavanje mehanizama za trgovinu električnom energijom dan unaprijed i rezerve nafte) trebalo bi da povećaju energetske sigurnost zemlje i, stoga, omogućće i bolju pripravnost za smanjenje rizika od katastrofa.

Osjetljivost na konflikt, mir i otpornost

Kao SRBC ugovor, trenutna akcija je uglavnom usmjerena na krhkost države u energetske sektoru i na povećanje otpornosti njenog društva i ekonomije u krizi u energetske sektoru.

2.4. Rizici i pretpostavke

Kategorija	Rizici	Vjerovatnoća/ (Visoka/ Srednja/ Mala)	Uticaj (Visok/ Srednji Mali)	Mjere ublažavanja
Politička	Rizik 1: Nedostatak stabilne vlade što otežava srednjeročno i dugoročno utvrđivanje prioriteta.	Srednja	Visok	Politički dijalog i konkretna politika za poboljšanje otpornosti energetskeg sektora. Dodatna pomoć ovoj akciji mogla bi olakšati kontinuitet politika.
Ekonomska	Rizik 2: Rast cijena energije opterećuje javne finansije i ima negativan uticaj na privredne subjekte i građane.	Srednja	Visok	Mala i srednja preduzeća u opasnosti zbog rasta cijena energije, trebalo bi da dobiju dodatne subvencije u okviru svojih računa za struju.
Društvena (socijalna)	Rizik 3: negativne posljedice energetske krize imaju uticaj na ranjive grupe društva i privrede.	Srednja	Visok	Porodice i pojedinci u ranjivoj situaciji i dodatno pogođeni zbog rasta cijena energije, trebalo bi da dobiju dodatne subvencije u okviru svojih računa za struju.

Spoljne pretpostavke

Crnogorske vlasti će iskoristiti sredstva obezbijedena kroz ovaj program budžetske podrške za povećanje otpornosti zemlje na spoljne potrese i za očuvanje pristupa osnovnim uslugama za ukupno stanovništvo

2.5. Indikativna matrica logičkog okvira

Rezultati	Lanac rezultata	Indikatori	Polazne vrijednosti (vrijednost i godina)	Ciljevi do kraja ugovora o budžetskoj podršci (vrijednost i godina)	Izvori podataka
Indikativni uticaj politike	1. Izgrađena je državna i društvena otpornost 2. Postaviti osnovu za održivu ekonomiju zasnovanu na principima niske emisije ugljenika i klimatske prilagodljivosti.	1.1 Rast BDP-a 1.2 % građana ispod granice siromaštva 2. % obnovljivih izvora energije u energetske mreži	2022. 2022. 2022.	>0 2022<2023 X% - 2030	Monstat
Očekivani ishodi politike	1. Ublažiti neposredni socio-ekonomski uticaj energetske krize na ranjiva domaćinstva i ranjive ekonomske aktere; i 2. Unapređuju se reforme koje se bave izvorima ranjivosti u energetske sektoru	1.1 Lica iz ranjivih grupa imala su koristi od subvencije računa za struju 1.2 MSP koja ostvaruju korist od subvencije računa za električnu energiju/ograničenja cijena 2. Strateški okvir za Nacionalni energetske i klimatske plan (NECP) bavi se ranjivošću sektora	1.1 Sva lica koja ispunjavaju uslove prema važećim propisima dobijaju 30-40-50% subvencija na račun za struju (2022) 1.2 X MSP ¹⁷ (2022) 2. Ne (2022)	1.1 Sva lica koja ispunjavaju uslove prema važećim propisima dobijaju 30-40-50% subvencija na račun za struju ¹⁸ (2023) 1.2 Sva MSP koja ispunjavaju uslove prema važećoj regulativi (2023) 2. Da (2023)	1.1 Ministarstvo kapitalnih investicija/ Elektroprivreda Crne Gore 1.2 Ministarstvo kapitalnih investicija/ Elektroprivreda Crne Gore 2. Vlada Crne Gore

¹⁷Osnovne informacije su u procesu prikupljanja

¹⁸Lica sa najnižim prihodima čiji je standard ugrožen kao rezultat rasta cijena struje i električne energije, kao i kako bi se osiguralo da sva lica koja ispunjavaju uslove prema važećem propisu za račun za subvencije za električnu energiju primaju ili 30-40-50% ili više subvencije na račun za električnu energiju.

Postignuti rezultati	1.1 Ranjive društvene grupe dobile su subvencionisani račun za struju u cilju ublažavanja negativnih posljedica energetske krize.	1.1 Šema za omogućavanje subvencionisanja električne energije za ranjive grupe (npr. putem ograničenja cijena)	1.1 Da (2022)	1.1 Da (2023)	1.1 Ministarstvo kapitalnih investicija / Elektroprivreda Crne Gore
	1.2 MSP imaju koristi od subvencija računa za električnu energiju/ograničenja cijena čiji je cilj ublažavanje negativnih posljedica energetske krize.	1.2 Šema za omogućavanje podrške malim i srednjim preduzećima (npr. kroz ograničavanje cijena).	1.2 Da (2022)	1.2 Da ¹⁹ 2023	1.2 Ministarstvo kapitalnih investicija/ Elektroprivreda Crne Gore/ Privredna komora
	2.1 Povećane mogućnosti za omogućavanje pristupa obnovljivoj energiji i energetskej efikasnosti	2.1 Šema za olakšavanje ugradnje, obnove i primjene tehnologija energetske efikasnosti u zgradama i MSP, kao i ugradnju solarnih panela u postojeće zgrade, uključujući MSP	2.1 Da (2022)	2.1 Da (2023)	2.1 Elektroprivreda Crne Gore/ Ministarstvo kapitalnih investicija
	2.2 Primjenjuju se obaveze koje proizlaze iz Direktive 2009/119 (o nametanju obaveze državama članicama EU da održavaju minimalne zalihe sirove nafte i/ili naftnih derivata).	2.2 Ukupne zalihe nafte održavaju se u svakom trenutku u broju dana (bilo prosječni dnevni neto uvoz ili prosjek domaće dnevne potrošnje, koja god od dvije količine je veća (Direktiva 2009/119).	2.2 10% (2021)	2.2 Zadovoljavajući napredak	2.2 Ministarstvo kapitalnih investicija

	2.3 Usvojen strateški okvir za Nacionalni energetska i klimatski plan	2.3 NECP je usvojen, a ambicija usklađena sa klimatskim i energetskim ciljevima kao dio mape puta dekarbonizacije do 2030. godine, a kako je predložila Evropska komisija.	2.3 NCEP u nacrtu (2022)	2.3 Da (2023)	2.3 Vlada Crne Gore
	2.4 Priprema za implementaciju "dan unaprijed" tržišta električne energije	2.4 Regulacija "dan unaprijed" tržišta električne energije	2.4 Br. 2022.	2.4 Da (2023)	2.4 Vlada Crne Gore
	2.5 Definisana je energetska tranzicija u zemlji	2.5 Naručena je Studija o energetske tranziciji	2.5 Ne (2022)	2.5 Da (2023)	2.5 Ministarstvo kapitalnih investicija
Direktni rezultati	1.1.1 Ranjive društvene grupe identifikovane	1.1.1 Projekcija broja osoba u ranjivim grupama koje bi mogle imati koristi od pomoći.	1.1.1 Da	1.1.1 Da	1.1 Ministarstvo kapitalnih investicija / Elektroprivreda Crne Gore
	1.1.2 Pristup orijentisan na klijenta je definisan za ranjive društvene grupe koje su označene kao one koje će aplicirati za subvencije.	1.1.2 Postupak podnošenja zahtjeva za subvenciju električne energije	1.1.2 Da	1.1.2 Da	
	1.1.3 Sredstva za subvencionisanje	1.1.3 Sredstva dostupna za subvencije.	1.1.3 Da	1.1.3 Da	

¹⁹Budžet će biti osiguran kako bi se održala gornja granica cijena (ograničenje cijena) za MSP, bez obzira na osnovnu cijenu energije.

	računa za struju su dostupna.	1.2.1 Projekcija broja MSP koja bi mogla imati koristi od pomoći	1.2.1 Ne	1.2.1 Da	1.2 Ministarstvo kapitalnih investicija/ Elektroprivreda Crne Gore/ Privredna komora
	1.2.1 MSP su identifikovana.				
	1.2.2 Sredstva za subvencionisanje računa za struju su dostupna.	1.2.2 Sredstva dostupna za subvencije	1.2.2 Ne	1.2.2 Da	
	2.1.1 Sredstva za ugradnju solarnih panela su dostupna.	2.1.1 Sredstva su dostupna	2.1.1 Ne	2.1.1 Da	2.1.1 Elektroprivreda Crne Gore
	2.2.1 Na snazi je sprovođenje novog zakona o strateškim rezervama nafte	2.2.1 Ostvaren napredak u rezervama nafte	2.2.1 Ne	2.2.1 Zadovoljavajući nivo napretka	2.2 Ministarstvo kapitalnih investicija
	2.3.1 U toku su pripremni radovi za Nacionalni energetska i klimatski plan	2.3.1 Nacrt NECP je poboljšán dok ne bude spreman za odobrenje, uključujući i datum usklađenosti TE Pljevlja sa obavezama iz Direktive o velikim postrojenjima za sagorevanje	2.3.1 Ne	2.3.1 Da	2.3.1 Ministarstvo kapitalnih investicija
	2.4.1 Pripremni radovi za regulaciju "dan unaprijed" tržišta električne energije	2.4.1 Izrađen je nacrt propisa.	2.4.1 Ne	2.4.1 Da	2.4.1 Ministarstvo kapitalnih investicija
	2.5.1 Projektni zadaci (ToR) za Studiju o energetska tranziciji	2.5.1 Projektni zadaci (ToRs)	2.5.1 Ne	2.5.1 Odobreno.	2.5 Ministarstvo kapitalnih investicija

3. ARANŽMANI ZA SPROVOĐENJE

3.1. FINANSIJSKI SPORAZUM

U cilju sprovođenja ove akcije predviđeno je zaključivanje Finansijskog sporazuma sa Crnom Gorom.

3.2. Indikativni period sprovođenja

Indikativni period operativnog sprovođenja ove akcije, tokom kojeg će se sprovoditi aktivnosti opisane u odjeljku 3 i implementirati odgovarajući ugovori i sporazumi, je 24 mjeseca od datuma stupanja na snagu finansijskog sporazuma.

Produženje perioda sprovođenja može dogovoriti odgovorni službenik za ovjeravanje Komisije izmjenom i dopunom ove Odluke o finansiranju i relevantnih ugovora i sporazuma.

3.3. Sprovođenje komponente budžetske podrške

Programom će direktno upravljati Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori.

3.3.1. Obrazloženje iznosa dodijeljenih budžetskoj podršci

Iznos dodijeljen za budžetsku podršku je 30 000 000 EUR. Nije predviđena dopunska podrška.

Ovaj iznos se zasniva na opredjeljenju Crne Gore da izdvoji nacionalne budžetske resurse za ublažavanje društveno-ekonomskog uticaja energetske krize koja je nastala usljed ruskog agresivnog rata protiv Ukrajine. Ovaj iznos je utemeljen na osnovu sveobuhvatne rasprave sa zainteresovanim stranama i pripremom Nacionalnog akcionog plana za rješavanje posljedica energetske krize, posebno u odnosu na ranjiva domaćinstva i mala i srednja preduzeća.

3.3.2. Kriterijumi za isplatu budžetske podrške

a) Uslovi.

Opšti uslovi za isplatu svih tranši su sljedeći:

- Zadovoljavajući napredak u sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za rješavanje posljedica društveno-ekonomskog uticaja energetske krize.
- Održavanje vjerodostojne i relevantne makroekonomske politike usmjerene na stabilnost ili napredak postignut u pravcu ponovnog uspostavljanja ključnih ravnoteža.
- Zadovoljavajući napredak u sprovođenju reformi za poboljšanje upravljanja javnim finansijama, uključujući mobilizaciju domaćih prihoda, te kontinuiranu relevantnost i pouzdanost programa reformi.
- Zadovoljavajući napredak u pogledu javne dostupnosti pristupačnih, blagovremenih, sveobuhvatnih i pouzdanih budžetskih informacija.

b) Temeljne vrijednosti

U slučaju značajnog pogoršanja osnovnih vrijednosti, isplate budžetske podrške mogu se obustaviti, smanjiti ili otkazati, u skladu sa relevantnim odredbama finansijskog sporazuma.

3.3.3. Detalji budžetske podrške

Komponenta budžetske podrške sastoji se od dvije fiksne tranše. Budžetska podrška se pruža kao direktna neciljana finansijska podrška nacionalnom trezoru.

3.4. Okvirni budžet;

Indikativne budžetske komponente	Doprinos EU (iznos u EUR)
Budžetska podrška - vidi odjeljak 0	30 000 000
Evalvacija – vidi odjeljak 5.2 Revizija – vidi odjeljak 5.3	biće obuhvaćene drugom Odlukom
Komunikacija i vidljivost – usp. odjeljak 6	biće obuhvaćene drugom Odlukom
Nepredviđene situacije	N/A
Ukupno	30 000 000

3.5. Organizaciona struktura i odgovornosti

U okviru svojih prava na sprovođenje budžeta i zaštitu finansijskih interesa Unije, Komisija može učestvovati u upravljačkoj strukturi (koja će se tek definisati) uspostavljenoj za sprovođenje akcije. Vlasti Crne Gore uključene u sprovođenje Akcije uključivaće skup više relevantnih ministarstava i državnih subjekata.

U okviru svojih prava na sprovođenje budžeta i radi zaštite finansijskih interesa Unije, Komisija može učestvovati u navedenim strukturama upravljanja uspostavljenim za upravljanje sprovođenjem akcije.

4. MJERENJE UČINKA

4.1. Praćenje i izvještavanje

Svakodnevno tehničko i finansijsko praćenje sprovođenja ove akcije biće kontinuirani proces, a dio odgovornosti partnera zaduženog za sprovođenje. U tu svrhu, partner zadužen za sprovođenje uspostavlja stalni interni, tehnički i finansijski sistem praćenja aktivnosti i sastavlja redovne izvještaje o napretku (najmanje jednom godišnje) i završne izvještaje. Svaki izvještaj mora pružiti tačan prikaz sprovođenja akcije, poteškoća na koje se naišlo, uvedenih

promjena, kao i stepena postignuća rezultata akcije i doprinosa postizanju njenih ishoda, a ako je moguće u vrijeme izvještavanja, i prikaz doprinosa postizanju Uticaja, mjereno odgovarajućim pokazateljima, koristeći kao referencu matricu logičkog okvira i listu akcionog plana partnerove strategije, politike ili reforme.

Komisija može preduzeti dodatne posjete za praćenje projekta i preko vlastitog osoblja i preko nezavisnih konsultanata koje Komisija angažuje direktno za nezavisne preglede praćenja (ili koje je angažovao odgovorni agent koga je Komisija angažovala za sprovođenje takvih pregleda).

Uloge i odgovornosti za prikupljanje, analizu i praćenje podataka:

Procijenjeni su statistički sistemi i sistemi praćenja, kao i kvalitet zvaničnih podataka u oblasti politike koja je obuhvaćena.

4.2. Evaluacija

Uzimajući u obzir prirodu akcije, za ovu akciju ili njene komponente će se sprovesti ex-post evaluacija preko nezavisnih konsultanata koje angažuje Komisija.

Sprovođenje se u svrhu odgovornosti i učenja na različitim nivoima (uključujući reviziju politike), posebno uzimajući u obzir činjenicu da je Akcija osmišljena kako bi pružila podršku u cilju ublažavanja uticaja energetske krize.

Evaluacija ove akcije može se izvršiti pojedinačno ili putem zajedničke strateške evaluacije aktivnosti budžetske podrške koje se sprovode sa partnerskom zemljom, drugim pružaocima budžetske podrške i relevantnim zainteresovanim stranama.

Komisija će formirati Referentnu grupu (RG) sastavljenu od predstavnika glavnih zainteresovanih strana na nivou EU i na nacionalnom nivou (predstavnicima vlade, organizacija civilnog društva (privatni sektor, nevladine organizacije, itd.), itd.). Ako se to bude smatralo neophodnim, drugi donatori će biti pozvani da se pridruže. Komisija obavještava zemlju korisnicu najmanje tri mjeseca unaprijed o datumima predviđenim za evaluaciju i misije. Implementacioni partner dužan je da efikasno i djelotvorno sarađuje sa stručnjacima za evaluaciju, i između ostalog da im pruži sve potrebne informacije i dokumentaciju, kao i pristup projektnim prostorijama i aktivnostima.

Izvještaji o evaluaciji dijele se sa Crnom Gorom i drugim ključnim zainteresovanim stranama nakon najbolje prakse u širenju evaluacije. Partner zadužen za sprovođenje i Komisija analiziraju zaključke i preporuke evaluacija i, prema potrebi, u dogovoru sa partnerskom zemljom, zajednički odlučuju o naknadnim radnjama koje treba preduzeti i svim potrebnim prilagođavanjima, uključujući, ako je to naznačeno, preusmjeravanje projekta.

Usluge evaluacije mogu se ugovoriti prema okvirnom ugovoru.

4.3. Revizija i verifikacije

Ne dovodeći u pitanje obaveze koje se primjenjuju na ugovore zaključene za sprovođenje ove akcije, Komisija može, na osnovu procjene rizika, ugovoriti nezavisne zadatke revizije ili verifikacije za jedan ili više ugovora ili sporazuma.

5. STRATEŠKA KOMUNIKACIONA I JAVNA DIPLOMATIJA

Svi subjekti koji sprovode vanjske aktivnosti koje finansira EU imaju ugovornu obavezu da informišu relevantnu javnost o podršci Unije njihovom radu prikazivanjem grba EU i putem kratke izjave o finansiranju, prema potrebi, na svim komunikacijskim materijalima koji se odnose na predmetne akcije. U tu svrhu moraju se pridržavati upustava datih u dokumentu sa smjernicama za 2022. godinu [*Komunikacija i podizanje vidljivosti EU: Smjernice za vanjske akcije*](#) (ili bilo koji dokument koji slijedi).

Ova obaveza će se jednako primjenjivati, bez obzira na to da li predmetne akcije sprovodi Komisija, partnerska zemlja, pružaoci usluga, korisnici bespovratnih sredstava ili ovlašćeni ili delegirani subjekti kao što su agencije UN-a, međunarodne finansijske institucije i agencije država članica EU. U svakom slučaju, upućivanje na relevantne ugovorne obaveze mora biti uključeno u odgovarajući finansijski sporazum, ugovore o nabavci i bespovratnim sredstvima i ugovore o doprinosima.

S obzirom na to da se slična akcija finansira istovremeno kod svih korisnika na Zapadnom Balkanu, mogu se preduzeti zajedničke aktivnosti vidljivosti i komunikacije. Vidljivost i komunikacijski aspekti dopunjuju aktivnosti koje sprovodi Generalni direktorat za susjedstvo i pregovore o proširenju i biće koordinirani s Delegacijom EU, kako bi se osigurala jasnost naracije i poruke, kao i horizontalne strateške komunikacije.

Ovaj program je dio paketa energetske podrške u iznosu od jedne milijarde eura, koji takođe uključuje direktnu podršku za šest država korisnica IPA podrške kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan za diverzifikaciju energije, energetske tranziciju i energetske sigurnost. Aktivnosti vidljivosti i komunikacije treba strateški nastaviti i u ovom kontekstu i sa ciljem promocije Paketa u cjelini na regionalnom i nacionalnom nivou.

6. ODRŽIVOST

Ova akcija odgovara na trenutne krizne potrebe – navedene gore – i usmjerena je na podršku ugroženim akterima tokom zime 2022-2023. godine u Crnoj Gori. Pored i izvan ovog cilja, ova akcija takođe nastoji da podrži dugoročnu energetske otpornost kroz pripremu Nacionalnih energetskih i klimatskih planova i privrženost ciljevima iz njih nakon 2023. godine, kao dio širih napora za postizanje energetske otpornosti i zelene tranzicije čiste energije.

Uspostaviće se koordinirani naponi koji dolaze iz drugih programa kako bi se doprinijelo održivosti ove akcije, kao i sprovođenju NECP-a i Akcionog plana za djelotvoran doprinos rješavanju ranjivosti koje su prepoznate kao uzroci krize.

PRILOG ZA BUDŽETSKU PODRŠKU: ARANŽMANI ISPLATA, USLOVI I INDIKATORI UČINKA

1. Odgovornosti

U skladu sa odredbama Finansijskog sporazuma, vlasti partnerske zemlje šalju formalni zahtjev Komisiji za isplatu svake tranše u skladu sa rasporedom u nastavku. Zahtjev mora da sadrži: (i) potpunu analizu i opravdanje za isplatu finansijskih sredstava, sa potrebnom pratećom dokumentacijom; (ii) obrazac finansijskih informacija, propisno potpisan, kako bi se olakšala isplata.

2. Okvirni raspored isplate

Okvirni raspored isplate

Fiskalna godina države i kvartalni prikaz	Godina 1 (2023)				Godina 2 (2024)				Ukupno u MEUR
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	
Fiksna tranša u MEUR	27				3				30
Promjenjiva tranša u MEUR									
Ukupno u MEUR	27				3				30

3. Opšti uslovi za isplatu svih tranši

Opšti uslovi navedeni u tabeli u nastavku odnose se na isplatu svih tranši i svi zahtjevi za puštanje tranši moraju biti potkrijepljeni svim odgovarajućim i ažuriranim informacijama i dokumentima o opštim uslovima.

Opšti uslovi za isplatu svih tranši

Oblast	Opšti uslovi	Izvor za verifikaciju
Javna politika	Zadovoljavajući napredak u sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za rješavanje posljedica društveno-ekonomskog uticaja energetske krize.	Izveštaj Vlade o sprovođenju Akcionog plana.
Makroekonomska stabilnost	Održavanje pouzdane i relevantne makroekonomske politike usmjerene na stabilnost ili napredak postignut u pravcu	Izveštaj o članu IV MMF-a, procjena Generalnog direktorata za ekonomske i finansijske poslove (ECFIN)

	ponovnog uspostavljanja ključnih ravnoteža.	
Upravljanje javnim finansijama	Zadovoljavajući napredak u sprovođenju reformi za poboljšanje upravljanja javnim finansijama, uključujući mobilizaciju domaćih prihoda, te kontinuiranu relevantnost i pouzdanost programa reformi.	Izveštaji o sprovođenju strategije upravljanja javnim finansijama.
Transparentnost i nadzor budžeta	Zadovoljavajući napredak u pogledu javne dostupnosti pristupačnih, blagovremenih, sveobuhvatnih i pouzdanih budžetskih informacija.	Godišnji izvještaji o napretku u sprovođenju strategije upravljanja javnim finansijama, Ako/kada su dostupni, izvještaji Vrhovne revizorske institucije, dijagnostičke procjene (Indeks otvorenog budžeta, MMF, PEFA)

4. Posebni uslovi za isplatu pojedinačnih tranši

Nije primjenjivo

5. Modaliteti za izračunavanje i isplatu varijabilnih tranši

Nije primjenjivo

6. Opis indikatora učinka i ciljeva koji se koriste za isplatu varijabilnih tranši

Nije primjenjivo

ANEKS II - OPŠTI USLOVI

Sadržaj

<u>Prvi dio: Odredbe koje se primjenjuju na aktivnosti za koje je država korisnica IPA III podrške Ugovorno tijelo</u>	2
<u>Član 1 - Opšta načela</u>	2
<u>Član 1a - Nabavke i dodjela bespovratnih sredstava (grantova)</u>	2
<u>Član 1b - Isključenje i administrativne sankcije</u>	4
<u>Član 2 - Komunikacija i vidljivost</u>	5
<u>Član 3 - Ex-ante i ex post kontrole postupaka nabavki i dodjeljivanja bespovratnih sredstava i ex post kontrole ugovora i bespovratnih sredstava koje će sprovesti Komisija</u>	5
<u>Član 4 - Bankovni računi, računovodstveni sistemi i priznati troškovi</u>	6
<u>Član 5 - Odredbe o izvršenim plaćanjima državi korisnici IPA III podrške od strane Komisije</u>	6
<u>Član 6 - Prekid plaćanja</u>	7
<u>Član 7 - Povraćaj sredstava</u>	8
<u>Član 7.a - Finansijske korekcije i zatvaranje</u>	8
<u>Drugi dio: Odredbe koje se primjenjuju na budžetsku podršku</u>	9
<u>Član 8 - Dijalog o politici</u>	9
<u>Član 9 - Provjera uslova i isplata</u>	9
<u>Član 10 - Transparentnost budžetske podrške</u>	9
<u>Član 11 - Povraćaj sredstava za budžetsku podršku</u>	9
<u>Treći dio: Odredbe koje važe za ovaj Finansijski sporazum bez obzira na način upravljanja</u> ...	10
<u>Član 12 - Period izvršenja, period operativnog sprovođenja i rok za ugovaranje</u>	10
<u>Član 13 - Dozvole i ovlaštenja</u>	11
<u>Član 14 - Zahtjevi u pogledu izvještavanja</u>	11
<u>Član 15 - Prava intelektualne svojine</u>	11
<u>Član 16 - Konsultacije između države korisnice IPA III podrške i Komisije</u>	11
<u>Član 17 - Izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma</u>	12
<u>Član 18 - Obustava ovog Finansijskog sporazuma</u>	12
<u>Član 19 - Okončanje ovog Finansijskog sporazuma</u>	13
<u>Član 20 - Primjenjivo pravo, rješavanje sporova</u>	13
<u>Član 21 - Restriktivne mjere EU</u>	15

Prvi dio: Odredbe koje se primjenjuju na aktivnosti za koje je država korisnica IPA III podrške Ugovorno tijelo

Član 1 - Opšta načela

- (1) Svrha Prvog dijela je da se postave pravila za vršenje povjerenih zadataka u vezi sa sprovođenjem budžeta kao što je opisano u Aneksu I i da se definišu prava i obaveze koje i država korisnica IPA III podrške i Komisija imaju prilikom obavljanja ovih zadataka.

Prvi dio primjenjuje se na zadatke sprovođenja budžeta koji su povjereni državi korisnici IPA III podrške koji se odnose samo na doprinos Unije, ili u kombinaciji sa sredstvima države korisnice IPA III podrške ili sredstvima treće strane, ukoliko se ta sredstva sprovode prilikom zajedničkog sufinansiranja.
- (2) Država korisnica IPA III podrške ostaje odgovorna za ispunjenje obaveza propisanih ovim Finansijskim sporazumom i Okvirnim finansijskim sporazumom o partnerstvu (u daljem tekstu: FFPA). U skladu sa članom 6, članom 18, članom 19 i članom 21, Komisija zadržava pravo da prekine plaćanja i da obustavi i/ili raskine ovaj Finansijski sporazum.
- (3) Država korisnica IPA III podrške dužna je da poštuje minimalnu stopu svog doprinosa navedenog u Aneksu I. U slučaju doprinosa i iz države korisnice IPA III podrške i iz Unije, doprinos države korisnice IPA III podrške biće na raspolaganju u isto vrijeme kad i odgovarajući doprinos Unije.
- (4) U svrhu primjene člana 25 FFPA o zaštiti ličnih podataka, lični podaci:
 - se obrađuju zakonito, pravično i na transparentan način u odnosu na lice na koji se podaci odnose;
 - prikupljaju se u određene, izričite i legitimne svrhe i ne obrađuju se dalje na način koji nije primjeren tim svrhama;
 - su adekvatni, relevantni i ograničeni na ono što je neophodno u odnosu na svrhe za koje se obrađuju;
 - su tačni i, ukoliko je to neophodno, ažurirani;
 - se obrađuju na način koji obezbjeđuje odgovarajuću bezbjednost ličnih podataka i
 - čuvaju se u obliku koji dopušta identifikaciju lica na koje se podaci odnose ne duže nego što je neophodno za svrhe za koje se lični podaci obrađuju.

Lični podaci koji su dio dokumenata koje korisnik IPA III podrške vodi i čuva u skladu sa stavom 2 člana 1a moraju biti izbrisani nakon isteka rokova utvrđenih u tom stavu.

Član 1a – Nabavke i dodjela bespovratnih sredstava (grantova)

- (1) Ne dovodeći u pitanje član 18 stav 5 FFPA, zadatke iz stava 1 člana 1 izvršava korisnik IPA III podrške u skladu sa procedurama i standardnim dokumentima koje je utvrdila i objavila Komisija za dodjelu ugovora o nabavkama i bespovratnim sredstvima u eksternim akcijama, naročito praktičnim vodičem o ugovornim procedurama za eksterne akcije Evropske unije (PRAG), koji je bio na snazi u trenutku pokretanja predmetnog postupka, kao i u skladu sa neophodnim standardima vidljivosti i komunikacije navedenim u članu 2 stav 2.

Država korisnica IPA III podrške sprovodi postupke nabavki i dodjele bespovratnih

sredstava, zaključuje ugovore koji iz ovih postupaka proizilaze i osigurava da su sva dokumenta relevantna za revizorski trag napisana na jeziku ovog Finansijskog sporazuma.

- (2) Ne dovodeći u pitanje član 49 FFPA, država korisnica IPA III podrške čuva sva relevantna prateća finansijska i ugovorna dokumenta od dana stupanja na snagu ovog Finansijskog sporazuma, ili od ranijeg datuma ukoliko su postupak nabavki, poziv za dostavljanje predloga ili postupak direktne dodjele bespovratnih sredstava pokrenuti prije stupanja na snagu ovog Finansijskog sporazuma i to pet godina od dana zatvaranja programa. Država korisnica IPA III podrške posebno vodi računa o sljedećem:
- (a) Postupci nabavke:
- i) Obavještenje o najavi sa dokazom o objavljivanju obavještenja o nabavci i bilo kakvih ispravaka;
 - ii) Imenovanje odbora za uži izbor;
 - iii) Izvještaj o užem izboru (uključujući anekse) i prijave;
 - iv) Dokaz o objavljivanju obavještenja o užem izboru;
 - v) Pisma kandidatima koji nisu ušli u uži izbor;
 - vi) Poziv za učešće u tenderu ili ekvivalentnom postupku;
 - vii) Tendersku dokumentaciju uključujući anekse, pojašnjenja, zapisnike sa sastanaka, dokaz o objavljivanju;
 - viii) Imenovanje komisije za evaluaciju;
 - ix) Izvještaj o otvaranju tendera, uključujući anekse;
 - x) Izvještaj sa evaluacije/pregovora, uključujući anekse i primljene ponude²⁰;
 - xi) Pismo obavještenja;
 - xii) Propratno pismo za dostavljanje ugovora;
 - xiii) Pisma neuspješnim kandidatima;
 - xiv) Obavještenje o dodjeli/poništenju, uključujući dokaz o objavljivanju;
 - xv) Potpisani ugovori, izmjene, dodaci, izvještaji o sprovođenju i relevantna korespondencija.
- (b) Pozivi na dostavljanje predloga i direktnu dodjelu bespovratnih sredstava:
- i) Imenovanje komisije za evaluaciju;
 - ii) Početni i administrativni izvještaj, uključujući anekse i dostavljene prijave²¹;
 - iii) Pisma uspješnim i neuspješnim kandidatima nakon procjene sažetka projekta;
 - iv) Izvještaj o procjeni sažetka projekta;
 - v) Izvještaj o evaluaciji potpune prijave ili izvještaj sa pregovaranja sa relevantnim aneksima;

²⁰ Eliminacija neuspjelih ponuda pet godina nakon zatvaranja postupka nabavki.

²¹ Eliminacija neuspjelih prjava tri godine nakon zatvaranja postupka dodjele bespovratnih sredstava

- vi) Provjera prihvatljivosti i prateća dokumenta;
- vii) Pisma uspješnim i neuspješnim kandidatima sa odobrenom listom rezervi nakon potpune procjene prijave;
- viii) Propratno pismo za dostavljanje ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava;
- ix) Obavještenje o dodjeli/ poništenju, uključujući dokaz o objavljivanju;
- x) Potpisani ugovori, izmjene, dodaci i relevantna korespondencija.

Osim toga, finansijska i ugovorna dokumenta iz stava 2(a) i 2(b) moraju biti dopunjena svim relevantnim pratećim dokumentima kako se to zahtijeva procedurama iz stava 1 ovog člana, kao i svim relevantnim dokumentima koja se odnose na plaćanja, povraćaj sredstava i operativne troškove, na primjer izvještajima o projektima i provjerama na licu mjesta, prihvatanju roba i radova, garancijama, jemstvom, izvještajima nadzornih organa.

- (3) Operacije koje sufinansira Unija u okviru Programa mogu takođe dobiti i finansijska sredstva od međunarodne organizacije, države članice, treće zemlje ili regionalne organizacije.

Član 1b – Isključenje i administrativne sankcije

- (1) Prilikom primjene postupaka i standardnih dokumenata koje je utvrdila i objavila Komisija za dodjelu ugovora o nabavci i bespovratnih sredstava, država korisnica IPA III podrške dužna je da shodno tome osigura da se nijedan ugovor o nabavci ili bespovratnim sredstvima koji se finansira iz sredstava EU ne dodjeljuje privrednom subjektu ili podnosiocu zahtjeva za dodjelu bespovratne pomoći ukoliko se privredni subjekt ili podnosilac zahtjeva za dodjelu bespovrate pomoći, bilo on sam ili pak osoba koja ima ovlaštenja za zastupanje, za donošenje odluka ili kontrolu nad njim, nalazi u jednoj od situacija u kojoj dolazi do isključenja, a koje su predviđene odgovarajućim postupcima i standardnim dokumentima Komisije.
- (2) Država korisnica IPA III podrške dužna je da odmah obavijesti Komisiju ukoliko se kandidat, ponuđač ili podnosilac zahtjeva nađe u situaciji u kojoj dolazi do isključenja iz stava (1) ili je počinio nepravilnosti i prevaru kako je definisano u članu 51 stav 5 FFPA ili je pokazao značajne nedostatke u ispunjavanju glavne obaveze u sprovođenju pravne obaveze koja se finansira iz budžeta Unije.
- (3) Prilikom dodjele ugovora o nabavci ili bespovratnim sredstvima, država korisnica IPA III podrške dužna je da uzme u obzir informacije sadržane u Sistemu ranog otkrivanja i isključenje (EDES) koji je izdala Komisija. Pristup informacijama može biti obezbijeđen preko kontaktne tačke ili putem konsultacija sa Komisijom korištenjem sljedećih sredstava (Evropska komisija, Generalni direktorat za budžet, Računovodstveni službenik Komisije MO15, B-1049 Brisel, Belgija, putem elektronske pošte na adresu BUDG-C01-EXCL- DB@ec.europa.eu , u kopiji navesti adresu Komisije navedenu u članu 3 Posebnih uslova). Svaki ugovor ili bespovrata pomoć zaključeni s ugovaračem ili korisnikom bespovratnih sredstava koji se u trenutku sklapanja ugovora nalaze u situaciji u kojoj dolazi do isključenja moraju biti isključeni iz finansiranja Unije i može se primijeniti mehanizam finansijskih korekcija u skladu s članom 7a.
- (4) Ukoliko država korisnica IPA III podrške sazna za situaciju isključenja iz stava (1) u sprovođenju zadataka opisanih u Aneksu I, država korisnica IPA III podrške, dužna je da, shodno uslovima svog nacionalnog zakonodavstva, ukloni privredni subjekat ili podnosioca zahtjeva za dodjelu bespovratnih sredstava iz predmetnog postupka i isključi

ga iz svojih budućih postupaka nabavke ili dodjele bespovratih sredstava. Država korisnica IPA III podrške može izreći i novčanu kaznu srazmjernu vrijednosti predmetnog ugovora. Odbijanja, isključenja i/ili novčane kazne izriču se nakon adversarnog postupka kojim se osigurava ostvarenje prava na odbranu ugovarača ili korisnika bespovratne pomoći. Država korisnik IPA III podrške dužna je da obavijesti Komisiju u skladu sa stavom 2 ovog člana.

Član 2 - Komunikacija i vidljivost

- (1) U skladu sa članom 24 FFPA, država korisnica IPA III podrške preuzima neophodne mjere kako bi obezbijedila vidljivost finansijskih sredstava EU za aktivnosti koje su joj povjerene i priprema koherentan plan vidljivosti i aktivnosti komunikacije koji treba dostaviti Komisiji na saglasnost u roku od 2 mjeseca od dana stupanja na snagu ovog Finansijskog sporazuma.
- (2) Ove aktivnosti komunikacije i vidljivosti moraju biti u skladu sa Priručnikom za komunikaciju i vidljivost za eksterne akcije EU koji je bio na snazi u vrijeme datih aktivnosti, a koji propisuje i objavljuje Komisija.

Član 3 - Ex-ante i ex post kontrole postupaka nabavki i dodjeljivanja bespovratnih sredstava i ex post kontrole ugovora i bespovratnih sredstava koje će sprovesti Komisija

- (1) Komisija može vršiti *ex ante* kontrole javnih konkursa za dodjelu ugovora i bespovratnih sredstava za sljedeće faze nabavki:
 - (a) odobravanje obavještenja o ugovorima za nabavku i svih ispravki;
 - (b) odobravanje tenderske dokumentacije i smjernica za podnosiocima zahtjeva za dodjelu bespovratnih sredstava;
 - (c) odobravanje sastava komisija za evaluaciju;
 - (d) odobravanje izvještaja o procjeni, odluka o odbijanju i dodjeli²²
 - (e) odobravanje ugovornih dosijea i dopuna ugovoru.
- (2) Kada je riječ o *ex-ante* kontrolama Komisija odlučuje o sljedećem:
 - (a) o vršenju *ex-ante* kontrola svih spisa, ili
 - (b) o vršenju *ex-ante* kontrola nad odabirom takvih spisa, ili
 - (c) o potpunom izostavljanju *ex-ante* kontrola.
- (3) Ukoliko Komisija odluči da sprovede *ex-ante* kontrole u skladu sa stavom 2(a) ili (b) ovog člana, ona obavještava državu korisnicu IPA III podrške o spisima koji su odabrani za *ex-ante* kontrole. Država korisnica IPA III podrške dužna je da dostavi Komisiji svu potrebnu dokumentaciju i informacije po prijemu obavještenja da je odabran spis za *ex-ante* kontrolu, najkasnije u vrijeme dostavljanja obavještenja o nabavci ili programu rada na objavljivanje.
- (4) Komisija može odlučiti da sprovede *ex-post* kontrole postupaka dodjele koji nisu bili

²² Za ugovore o uslugama ovi koraci uključuju *ex-ante* kontrole koje se odnose na odobrenje užeg izbora.

podvrgnuti *ex-ante* kontroli (u roku od 6 mjeseci od potpisivanja ugovora).

- (5) Komisija može odlučiti da izvrši *ex-post* kontrole, uključujući revizije i provjere na licu mjesta, u bilo kom trenutku bilo kog ugovora ili bespovratnih sredstava koje je dodijelila država korisnica IPA III podrške, a koji proizilaze iz ovog Finansijskog sporazuma. Država korisnica IPA III podrške dužna je da stavi na raspolaganje svu potrebnu dokumentaciju i informacije koje su neophodne Komisiji po prijemu obavještenja da je određeni spis odabran za *ex-post* kontrolu. Komisija može da ovlasti određeno lice ili subjekt da u njeno ime izvrši *ex-post* kontrole.

Član 4 - Bankovni računi, računovodstveni sistemi i priznati troškovi

- (1) Nakon stupanja na snagu ovog Ugovora o finansiranju, Tijelo za upravljanje računima i Posredničko tijelo za finansijsko upravljanje (IBFM) države korisnice IPA III podrške koja predstavlja Ugovorno tijelo programa dužni su da otvore najmanje jedan bankovni račun izražen u evrima. Ukupan bankovni saldo za Program predstavlja zbir bilansa na svim bankovnim računima Programa koje su u vlasništvu Tijela za upravljanje računima i svih uključenih posredničkih tijela za finansijsko upravljanje (IBFM) države korisnice IPA III podrške. Izvještavanje o svim bankovnim računima povezanim sa svakim pojedinačnim programom evidentira se putem^{IPA-APP23} aplikacije.
- (2) Država korisnica IPA III podrške priprema i dostavlja Komisiji planove isplata predviđenih za period sprovođenja Programa slijedeći model iz tačke (d) Aneksa III. Ovi planovi se ažuriraju i podnose sa svakim zahtjevom za sredstva iz člana 5 stav 1 i člana 5 stav 3, sa godišnjim finansijskim izvještajem iz člana 14 stav 2 i sa procjenom očekivanih zahtjeva za plaćanje iz člana 33 stav 3 FFPA. Planovi predviđenih isplata moraju biti zasnovani na stvarnim i realnim potrebama i potkrijepljeni detaljnom dokumentovanom analizom (uključujući planirano ugovaranje i raspored plaćanja po ugovoru) koja se dostavlja Komisiji na zahtjev.
- (3) Početni plan predviđenih isplata sadrži sažete planove godišnjih isplata za čitav period sprovođenja i planove mjesečnih isplata za prvih dvanaest mjeseci Programa. Naknadni planovi sadrže sažete planove godišnjih isplata za bilans u periodu sprovođenja Programa i planove mjesečnih isplata za narednih četrnaest mjeseci.
- (4) Država korisnica IPA III podrške dužna je da uspostavi i održava računovodstveni sistem u skladu sa klauzulom 4(3)(a) Aneksa A FFPA koji sadrži makar informacije o ugovorima kojima se upravlja u okviru Programa navedenog u Aneksu IV.
- (5) U skladu sa članom 57 stav 2 FFPA, troškovi priznati u računovodstvenom sistemu koji se vodi u skladu sa odjeljkom 4 ovog člana morali su nastati, biti prihvaćeni i plaćeni i moraju odgovarati stvarnim troškovima dokazanim pratećim dokumentima i koriste se kada je to prikladno da se isplati ukupan iznos pretfinansiranja koji je korisnica IPA III podrške platila u sklopu lokalnih ugovora.

Član 5 - Odredbe o izvršenim plaćanjima državi korisnici IPA III podrške od strane Komisije

²³ IPA-APP je namjenska IT aplikacija koju je razvio Generalni direktorat za susjedstvo i pregovore o proširenju (DG NEAR) kako bi zamijenio iPerseus koji je bio alat koji se koristio za praćenje sprovođenja pretpristupnih fondova pod indirektnim upravljanjem od strane država korisnica (IMBC).

- (1) Svaki zahtjev za pretfinansiranje sastoji se od godišnjih finansijskih izvještaja za Program, uključujući ugovorene iznose, isplaćene i priznate troškove.
- (2) Prva isplata iznosa pretfinansiranja obavlja se za 100% predviđenih isplata za prvu godinu plana predviđenih isplata u skladu sa članom 4 stav 2. Ovaj zahtjev za pretfinansiranje mora biti potkrijepljen bankovnim ovlaštenjima za sve bankovne račune Programa, ako je primjenjivo.
- (3) Država korisnica IPA III podrške dostavlja zahtjeve za naknadno plaćanje iznosa pretfinansiranja kada ukupni bankovni saldo Programa bude ispod iznosa predviđenih isplata za narednih pet mjeseci Programa.
- (4) Svaki zahtjev za dodatno pretfinansiranje uključuje:
 - a) Bankovni saldo za Program na dan presjeka zahtjeva;
 - b) Ažurirana bankovna ovlaštenja za sve bankovne račune Programa, ako je primjenjivo;
 - c) Proračun isplata za potrebe Programa za narednih četrnaest mjeseci na datum presjeka zahtjeva kako je navedeno u članu 4 stav 2;
 - d) Izvještavanje u IPA-APP aplikaciji.
- (5) Država korisnica IPA III podrške može za svako naredno pretfinansiranje tražiti iznos predviđenih ukupnih isplata za dvanaest mjeseci od datuma presjeka zahtjeva, umanjen za salda iz stava 4(a) ovog člana na datum presjeka zahtjeva, za sredstva uvećana za svaki iznos finansiran od strane države korisnice instrumenta IPA III prema stavu 6 ovog člana, a koji još uvijek nije nadoknađen.

Komisija zadržava pravo da umani sva naknadna plaćanja predfinansiranja ukoliko ukupni bankovni saldo države korisnice IPA III podrške u okviru ovog Programa premašuje proračun predviđenih isplata za narednih četrnaest mjeseci.

- (6) U slučaju kada je isplata umanjena shodno stavu 5 ovog člana, država korisnica IPA III podrške mora financirati Program iz sopstvenih sredstava do iznosa umanjenja. Država korisnica IPA III podrške može zatim tražiti nadoknadu tog finansiranja u sklopu narednog zahtjeva za sredstva kao što je precizirano u stavu 5 ovog člana.
- (7) U skladu sa članom 33(1) FFPA, Komisija zadržava pravo da obradi djelimična plaćanja u granicama raspoloživih sredstava. Kada sredstva ponovo budu raspoloživa, Komisija odmah obrađuje isplatu preostalog iznosa.
- (8) Komisija ima pravo na povraćaj prekomjernih bankovnih salda koji su ostali neiskorišćeni duže od dvanaest mjeseci. Prije ostvarivanja tog prava, Komisija poziva državu korisnicu IPA III podrške da navede razloge za kašnjenje u isplati sredstava i da pokaže stalnu potrebu za njima tokom naredna dva mjeseca.
- (9) Kamate nastale na bankovnim računima koji se koriste za ovaj Program ne dospijevaju Komisiji.
- (10) Shodno članu 33(4) FFPA, ukoliko prekid roka za zahtjeve za plaćanje premašuje dva mjeseca, država korisnica IPA III podrške može tražiti odluku od strane Komisije o tome da li treba produžiti prekid roka.
- (11) Ovjereni izvještaj o troškovima iz člana 36(1) FFPA dostavlja Nacionalni službenik za ovjeravanje (NAO), najkasnije 16 mjeseci nakon završetka operativnog perioda za sprovođenje.

Član 6 - Prekid plaćanja

(1) Ne dovodeći u pitanje obustavu ili okončanje ovog Finansijskog sporazuma po članovima 18, odnosno 19, kao i ne dovodeći u pitanje članove 38 i 39 FFPA, Komisija može djelimično ili u potpunosti prekinuti plaćanja ukoliko:

- (a) Komisija utvrdi ili je duboko zabrinuta da je država korisnica IPA III podrške počinila značajne greške, nepravilnosti ili prevaru koje dovode u pitanje zakonitost ili ispravnost pojedinih glavnih transakcija prilikom sprovođenja Programa, ili nije ispunila svoje obaveze po ovom Finansijskom sporazumu, uključujući obaveze koje se odnose na sprovođenje Plana vidljivosti i komunikacija;
- (b) Komisija utvrdi ili je duboko zabrinuta da je država korisnica IPA III podrške počinila sistemske ili ponavljajuće greške, nepravilnosti, prevare ili kršenja obaveza iz ovog ili drugih Finansijskih sporazuma, pod uslovom da te greške, nepravilnosti, prevare ili kršenja obaveza imaju značajan uticaj na sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ili dovode u pitanje pouzdanost sistema interne kontrole države korisnice IPA III podrške ili zakonitost i ispravnost osnovnog troška.

Član 7 - Povraćaj sredstava

- (1) Pored slučajeva iz člana 40 FFPA, Komisija može povratiti sredstva od države korisnice IPA III kako je predviđeno Finansijskom uredbom, a naročito u slučaju:
 - (a) da ciljevi i rezultati utvrđeni u Aneksu I nisu ostvareni ili nisu korišteni u predviđenu svrhu
 - (b) neprihvatljivog troška;
 - (c) nepoštovanja stope sufinansiranja kako je predviđeno Aneksom I;
 - (d) troška nastalog kao posljedica grešaka, nepravilnosti, prevare ili kršenja obaveza prilikom sprovođenja Programa, naročito prilikom postupaka nabavki i dodjele bespovratnih sredstava.
 - (e) slabosti ili nedostataka u sistemima upravljanja i kontrole države korisnice IPA III podrške, što dovodi do primjene finansijske korekcije.
- (2) U skladu s nacionalnim pravom, NAO je dužan da izvrši povraćaj doprinosa koji je isplaćen državi korisnici IPA III podrške od primalaca koji su se našli u bilo kojoj od situacija utvrđenih u stavu 1 tačke b i d ovog člana ili navedenih u članu 40 Finansijskog sporazuma. Ukoliko NAO ne uspije da izvrši povraćaj sredstava u cjelosti ili djelimično, to ne sprečava Komisiju da povрати predmetna sredstva od države korisnice IPA III podrške.
- (3) Iznosi koji su na nepropisan način plaćeni ili nadoknađeni od strane države korisnice IPA III podrške, iznosi iz finansijskih garancija za ispunjenje obaveza i garancija za pretfinansiranje koje su podnijete na osnovu postupaka nabavki i dodjele bespovratnih sredstava, iznosi novčanih kazni koje je država korisnica IPA III podrške nametnula kandidatima, ponuđačima, podnosiocima zahtjeva, ugovaračima ili korisnicima bespovratnih sredstava ponovo se koriste za svrhe Programa ili se vraćaju Komisiji.

Član 7.a – Finansijske korekcije i zatvaranje

Na osnovu članova 42, 43 i 47 FFPA, Komisija daje dopunske smjernice o postupcima provjere i prihvatanju računa, uključujući finansijske korekcije, i zatvaranje.

Drugi dio: Odredbe koje se primjenjuju na budžetsku podršku

Član 8 - Dijalog o politici

Država korisnica IPA III podrške i Komisija obavezuju se da će uspostaviti redovan i konstruktivan dijalog na odgovarajućem nivou o sprovođenju ovog Finansijskog sporazuma.

Član 9 - Provjera uslova i isplata

- (1) Komisija provjerava uslove za isplatu tranši komponente budžetske podrške, kao što je utvrđeno u relevantnom Dodatku Aneksu I.
- (2) Kada Komisija zaključi da nijesu ispunjeni uslovi za isplatu, ona bez odlaganja o tome obavještava državu korisnicu IPA III podrške.
- (3) Zahtjevi za isplatu koje podnosi država korisnica IPA III podrške prihvatljivi su za finansiranje od strane EU pod uslovom da su u skladu s odredbama iz Aneksa I i relevantnog Dodatka, te da su podnijeti tokom faze operativnog sprovođenja.
- (4) Država korisnica IPA III podrške primjenjuje svoje nacionalne devizne propise na nediskriminatorni način na sve isplate komponente budžetske podrške.

Član 10 - Transparentnost budžetske podrške

Država korisnica IPA III podrške saglasna je da Komisija objavi ovaj Finansijski sporazum i sve njegove izmjene i dopune, uključujući i elektronskim putem, sa takvim osnovnim informacijama o budžetskoj podršci koje Komisija smatra prikladnim. Sadržaj takve publikacije u skladu je s propisima EU koji važe za zaštitu ličnih podataka.

Član 11 - Povraćaj sredstava za budžetsku podršku

Komisija može izvršiti povraćaj cijelog ili dijela iznosa isplata, uz dužno poštovanje načela proporcionalnosti, ukoliko utvrdi da je isplata postala nevažeća usljed ozbiljne nepravilnosti koja se može pripisati državi korisnici IPA III podrške, naročito ukoliko je država korisnica IPA III podrške pružila nepouzdana ili netačne informacije, ili je bila prisutna korupcija ili prevara.

Treći dio: Odredbe koje važe za ovaj Finansijski sporazum bez obzira na način upravljanja

Član 12 – Period izvršenja, period operativnog sprovođenja i rok za ugovaranje

- (1) Period izvršenja je period tokom kojeg se sprovodi Finansijski sporazum i obuhvata period operativnog sprovođenja kao i fazu zatvaranja. Trajanje ovog perioda propisano je članom 2(1) Posebnih uslova i počinje stupanjem na snagu ovog Finansijskog sporazuma, a završava se završnim datumom za realizaciju Finansijskog sporazuma.
- (2) Period operativnog sprovođenja je period u kojem se završavaju sve operativne djelatnosti obuhvaćene nabavkama, ugovorima o bespovratnim sredstvima i sporazumima o delegiranju. Trajanje ovog perioda propisano je članom 2(2) Posebnih uslova i počinje stupanjem na snagu ovog Finansijskog sporazuma.
- (3) Ugovorno tijelo dužno je da se pridržava perioda izvršenja i operativnog sprovođenja prilikom zaključivanja i sprovođenja nabavki, ugovora o bespovratnim sredstvima i sporazuma o delegiranju u okviru ovog Finansijskog sporazuma.
- (4) Ne dovodeći u pitanje član 29(2) FFPA, troškovi povezani sa aktivnostima prihvatljivi su za finansiranje od strane EU samo ukoliko su nastali u toku perioda operativnog sprovođenja. Troškovi koji su nastali prije stupanja na snagu Finansijskog sporazuma nisu prihvatljivi za finansiranje od strane EU osim ako je drugačije predviđeno članom 7 Posebnih uslova.
- (5) U skladu sa članom 29(3)(b) FFPA, i ne dovodeći u pitanje njegov član 28 kao ni član 7 Posebnih uslova, sljedeći troškovi koje napravi država korisnica IPA III podrške ne ispunjavaju uslove za finansiranje u okviru ovog sporazuma o finansiranju:
 - a) bankarski troškovi, troškovi garancija i slični troškovi;
 - b) novčane i administrativne kazne;
 - c) troškovi parničnog postupka;
 - d) gubici po osnovu kursnih razlika;
 - e) dugovanja i naknade za otplatu duga (kamate);
 - f) pokrivanje gubitaka, dugova ili potencijalnih budućih finansijskih obaveza;
 - g) krediti trećim licima, ako nije drugačije određeno posebnim uslovima;
 - h) negativne kamate koje naplaćuju banke ili druge finansijske institucije.
- (6) Ugovori o nabavkama, bespovratnim sredstvima i ugovori o delegiranju zaključuju se najkasnije tri mjeseca od stupanja na snagu Finansijskog sporazuma, osim za:
 - (a) izmjene i dopune već zaključenih ugovora, koje za rezultat nemaju povećanje EU doprinosa;
 - (b) zakonske obaveze koje se zaključuju nakon prijevremenog raskida postojećeg ugovora o nabavci;
 - (c) ugovore koji se odnose na reviziju i procjenu, koji se mogu potpisati nakon perioda operativnog sprovođenja;
 - (d) promjenu tijela zaduženog za sprovođenje.
- (7) Ugovor o nabavkama ili bespovratnim sredstvima koji nije doveo do bilo kakvog plaćanja tokom dvije godine od njegovog potpisivanja automatski se raskida, a njegovo finansiranje

obustavlja, osim u slučaju parničnih sporova pred sudovima ili arbitražnim tijelima.

Član 13 - Dozvole i ovlašćenja

Ne dovodeći u pitanje član 27 FFPA, svaka vrsta dozvole i/ili ovlašćenja koja je neophodna za sprovođenje Programa pravovremeno se izdaje od strane nadležnih organa države korisnice IPA III podrške, u skladu s nacionalnim pravom.

Član 14 – Zahtjevi u pogledu izvještavanja

- (1) Za potrebe opštih zahtjeva u pogledu izvještavanja Komisije navedenih u članu 59 Okvirnog sporazuma o godišnjem izvještaju o sprovođenju IPA III podrške, nacionalni koordinator za IPA podršku (NIPAK) koristi obrazac koji je dala Komisija.
- (2) Za potrebe člana 60 Okvirnog sporazuma, NIPAK podnosi završni izvještaj Komisiji o sprovođenju aktivnosti koje se implementiraju pod indirektnim upravljanjem države korisnice IPA III podrške u okviru ovog Programa i najkasnije šesnaest mjeseci nakon kraja perioda operativnog sprovođenja. NIPAK koristi obrazac koji je dostavila Komisija.
- (3) Za potrebe člana 61(1) FFPA, nacionalni službenik za ovjeravanje (NAO) do 15. januara naredne finansijske godine dostavlja u elektronskoj formi primjerak podataka sadržanih u računovodstvenom sistemu utvrđenom u okviru člana 4(4). To treba potkrijepiti potpisanim nerevidiranim sažetim finansijskim izvještajem u skladu s tačkom (c) Aneksa III.
- (4) Za potrebe posebnih zahtjeva u pogledu izvještavanja u okviru indirektnog upravljanja navedenih u tački (a) člana 61(2) i članu 61(3) FFPA o godišnjim finansijskim izvještajima, NAO u državi korisnici IPA III podrške koristi obrasce date u tačkama (a) i (b) Aneksa III ovog Finansijskog sporazuma.

Član 15 - Prava intelektualne svojine

- (1) Ugovori koji se finansiraju u okviru ovog Finansijskog sporazuma obezbjeđuju državi korisnici IPA III podrške da dobije sva neophodna prava intelektualne svojine u pogledu informacionih tehnologija, studija, nacрта, planova, reklamnog i svakog drugog materijala sačinjenog za potrebe planiranja, sprovođenja, praćenja i ocjenjivanja.
- (2) Država korisnica IPA III podrške garantuje da Komisija, ili bilo koje tijelo ili lice koje je Komisija ovlastila ima pristup i pravo da koristi taj materijal. Komisija će takav materijal koristiti isključivo za svoje potrebe.

Član 16 - Konsultacije između države korisnice IPA III podrške i Komisije

- (1) Država korisnica IPA III podrške i Komisija međusobno se konsultuju prije nego što na sljedeći nivo dovedu bilo koji spor koji se odnosi na sprovođenje ili tumačenje ovog Finansijskog sporazuma shodno članu 20.
- (2) U slučaju da Komisija uoči problem u sprovođenju procedura koje se odnose na sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma, ona uspostavlja sve neophodne kontakte sa državom korisnicom IPA III podrške kako bi se situacija poboljšala i preduzeli svi

neophodni koraci.

- (3) Konsultacije mogu dovesti do izmjena i dopuna, obustave ili raskida ovog Finansijskog sporazuma.
- (4) Komisija redovno izvještava državu korisnicu IPA III podrške o sprovođenju aktivnosti opisanih u Aneksu I, a koji ne spadaju u Prvi dio ovih Opštih uslova.

Član 17 – Izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma

- (1) Sve izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma sačinjavaju se u pisanoj formi, uključujući i razmjenu pisama.
- (2) Ukoliko država korisnica IPA III podrške zahtijeva izmjenu ili dopunu, zahtjev se podnosi Komisiji makar tri mjeseca prije namjeravanog stupanja na snagu izmjene ili dopune, osim u opravdanim slučajevima.
- (3) Komisija može izmijeniti dokumente u Aneksima III i IV a da pritom to ne zahtijeva izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma. Države korisnice IPA III podrške obavještavaju se u pisanoj formi o svakoj takvoj izmjeni i dopuni i njenom stupanju na snagu.

Član 18 – Obustava ovog Finansijskog sporazuma

- (1) Finansijski sporazum može se obustaviti u sljedećim slučajevima:
 - (a) Komisija može obustaviti sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ukoliko država korisnica IPA III podrške prekrši obavezu iz ovog Finansijskog sporazuma;
 - (b) Komisija može obustaviti sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ukoliko država korisnica IPA III podrške prekrši bilo koju obavezu utvrđenu procedurama i standardnim dokumentima iz člana 18(2) FFPA;
 - (c) Komisija može obustaviti sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ukoliko država korisnica IPA III podrške ne ispunjava uslove za povjeravanje zadataka izvršenja budžeta;
 - (d) Komisija može obustaviti sprovođenje ovog Finansijskog sporazuma ukoliko država korisnica IPA III podrške odluči da obustavi ili prekine proces pristupanja EU;
 - (e) Komisija može obustaviti ovaj Finansijski sporazum ukoliko država korisnica IPA III podrške prekrši obavezu koja se odnosi na poštovanje ljudskih prava, demokratska načela i vladavinu prava i u ozbiljnim slučajevima korupcije ili ukoliko je država korisnica IPA III podrške kriva za tešku povredu dužnosti za koju postoje opravdani dokazi. Teška povreda dužnosti obuhvata sljedeće:
 - povredu važećih zakona ili propisa ili etičkih standarda profesije kojoj pripada lice ili subjekat, ili
 - svako nezakonito ponašanje lica ili subjekta koje ima uticaj na njegov profesionalni kredibilitet ako takvo ponašanje predstavlja nezakonitu ili pogrešnu namjeru ili grub nemar.
 - (f) Ovaj Finansijski sporazum može se obustaviti u slučajevima više sile, kao što je u nastavku definisano. „Viša sila” znači bilo koju nepredviđenu ili izuzetnu situaciju ili događaj izvan kontrole strana koje sprečava bilo koju stranu da ispuni bilo koju od svojih obaveza, koja se ne može pripisati grešci ili nemaru s njihove strane (ili sa strane njihovih ugovarača, zastupnika ili zaposlenih) i za koju se ispostavi da je nepremostiva uprkos svoj revnosti. Neispravnost na opremi ili materijalu ili

kašnjenja u njihovom obezbjeđivanju, radni sporovi, štrajkovi ili finansijske poteškoće ne mogu biti navedeni kao viša sila. Ne smatra se da strana krši svoje obaveze ukoliko je ona spriječena da ih ispuni zbog slučaja više sile o kojoj je druga strana propisno obaviještena. Strana koja se suočava s višom silom o tome obavještava drugu stranu bez odlaganja, navodeći prirodu, vjerovatno trajanje i očekivani učinak problema, te preduzima sve mjere kako bi minimizirala moguću štetu. Ukoliko viša sila utiče samo na dio Programa, obustava Finansijskog sporazuma može biti djelimična. Nijedna strana ne smatra se odgovornom za kršenje svojih obaveza po ovom Finansijskom sporazumu ukoliko je ona spriječena da ih izvrši od strane više sile, pod uslovom da preduzme mjere da na najmanju mjeru svede moguću štetu.

- (2) Komisija može obustaviti ovaj Finansijski sporazum bez prethodnog obavještenja.
- (3) Komisija može preduzeti sve odgovarajuće mjere predostrožnosti prije nego što dođe do obustave.
- (4) Kada je obustava konstatovana, ukazuje se na posljedice po tekuće ili ugovore o nabavkama, bespovratnim sredstvima i sporazumima o delegiranju koji tek treba da budu potpisani.
- (5) Obustava ovog Finansijskog sporazuma ne dovodi u pitanje obustavu plaćanja i okončanje ovog Finansijskog sporazuma od strane Komisije u skladu s članom 6 i članom 19.
- (6) Ugovorne strane nastavljaju sprovođenje Finansijskog sporazuma onda kada to uslovi dozvole uz prethodno pisano odobrenje Komisije. To ne dovodi u pitanje eventualne izmjene i dopune ovog Finansijskog sporazuma koje mogu biti neophodne kako bi se Program prilagodio novim uslovima sprovođenja, uključujući, ako je moguće, produženje perioda operativnog sprovođenja i izvršenja, ili okončanje ovog Finansijskog sporazuma u skladu s članom 19.

Član 19 - Okončanje ovog Finansijskog sporazuma

- (1) Ukoliko problemi koji su doveli do obustave ovog Finansijskog sporazuma ne budu riješeni u periodu od najviše 180 dana, obje strane mogu okončati Finansijski sporazum uz otkazni rok od 30 dana.
- (2) Kada je okončanje sporazuma konstatovano, ukazuje se na posljedice po tekuće ugovore o nabavkama i bespovratnim sredstvima, sporazume o delegiranju i slične ugovore ili bespovratna sredstava, i sporazume o delegiranju koji tek treba da budu potpisani.
- (3) Okončanje ovog Finansijskog sporazuma ne isključuje mogućnost da Komisija izvrši finansijske ispravke u skladu s članovima 43 i 44 Okvirnog sporazuma.

Član 20 – Primjenjivo pravo, rješavanje sporova

- (1) Ovaj Sporazum regulisan je pravom EU.
- (2) Ukoliko se spor u vezi s tumačenjem, primjenom ili valjanošću Sporazuma ne može riješiti sporazumno, rješava se arbitražom u skladu s arbitražnim pravilima Stalnog arbitražnog suda iz 2012. godine, pod sljedećim uslovima:
 - (a) Sastav Vijeća

Za potraživanja od 500 000 eura ili više: vijeće se sastoji od tri arbitra. Svaka strana imenuje jednog arbitra u roku od 40 kalendarskih dana nakon prijema zahtjeva o arbitraži. Dva arbitra koje su imenovale ugovorne strane imenuju trećeg arbitra koji

će biti predsjedavajući arbitar.

Za potraživanja ispod 500 000 eura vijeće se sastoji od jednog arbitra, osim ako se strane ne dogovore drugačije.

Ako se vijeće ne sastavi u roku od 80 kalendarskih dana nakon prijema zahtjeva za arbitražu, bilo koja ugovorna strana može zatražiti od Sekretarijata Stalnog arbitražnog suda ili nekog drugog za obje strane prihvatljivog neutralnog organa da imenuje neophodne arbitre.

(b) Sjedište

Sjedište Arbitražnog vijeća je Hag, Holandija.

(c) Jezik

Jezik u arbitražnom postupku je engleski ili neki drugi objema ugovornim stranama prihvatljiv službeni jezik Evropske unije. Dokazi se mogu iznositi i na drugim jezicima, ukoliko se ugovorne strane tako dogovore.

(d) Postupak

Ne može se pribjegavati privremenim mjerama, intervencijama trećih strana i intervencijama *amicus curiae* ("prijatelja suda").

Ukoliko ugovorna strana traži od vijeća da informacije ili materijal tretira kao povjerljive, odluka se donosi u obliku obrazloženog naloga i nakon što se sasluša druga ugovorna strana (daje se period od 10 kalendarskih dana za podnošenje primjedbi). Vijeće odmjerava razloge za zahtjev, prirodu informacija i pravo na efikasnu sudsku zaštitu. Vijeće naročito može da:

- objavi ono što se tiče određenih preuzetih obaveza
- ili odluči protiv objavljivanja, ali da naredi da se izradi verzija ili rezime informacija ili materijala koji nisu povjerljivi, a koji sadrži dovoljno informacija kako bi se omogućilo drugoj ugovornoj strani da izrazi svoje stavove na smislen način.

Ako se od vijeća zatraži da se slučaj vodi pred kamerama, odluka se donosi nakon saslušanja druge ugovorne strane (daje se 10 kalendarskih dana za dostavljanje primjedbi). Vijeće uzima u obzir razloge za zahtjev i primjedbe druge ugovorne strane (ukoliko ih ima).

Ukoliko se od vijeća zatraži da tumači ili primjenjuje pravo Evropske unije, ono odgađa postupak i zahtijeva od „predsjednika Visokog suda u Parizu” (Président du Tribunal de grande instance de Paris, „juge d'appui”), u skladu sa članovima 1460. i 1505 Francuskog građanskog procesnog zakonika da zatraži prethodno rješenje (preliminiranu odluku) od Suda Evropske unije u skladu sa članom 267. UFEU-a. Postupak pred arbitražnim sudom nastavlja se nakon donošenja odluke juge d'appui (pomoćnog sudije). Odluka Suda pravde i sudije d'appui (pomoćni sudija) obavezujuća je za vijeće.

Arbitražna odluka je konačna i obavezujuća za ugovorne strane i sprovodi se bez odlaganja.

Bilo koja ugovorna strana može zatražiti da presudu preispita Apelacioni sud u Hagu (Gerechtshof Den Haag) na osnovu važećeg domaćeg prava. U tom slučaju, odluka se neće smatrati konačnom do okončanja ovog postupka. Odluka suda zaduženog za reviziju je obavezujuća za vijeće.

(e) Troškovi

Troškovi arbitraže sastoje se od:

- naknada i razumnih troškova za arbitre
- razumnih troškova za vještake i svjedoke koje je odobrilo vijeće i
- naknada i troškove Sekretarijata Stalnog arbitražnog suda za arbitražne postupke (npr. hrana i piće, obezbjeđivanje naknada službenicima, prostorije, prevod).

Naknade arbitara ne smiju biti veće od:

- 30 000 eura po arbitru ako je sporni iznos manji od 1 000 000 eura.
- 15% od spornog iznosa ako taj iznos prelazi 1 000 000 eura. U svakom slučaju, naknade arbitara ne smiju prelaziti 300 000 eura.

Troškove arbitraže snose ugovorne strane u jednakom iznosu, osim ako nije drugačije dogovoreno.

Ugovorne strane snose vlastite troškove pravnog zastupanja i druge troškove koji su nastali u vezi s arbitražom.

(f) Privilegije i imunitet

Sporazum o sprovođenju arbitraže prema Arbitražnim pravilima Stalnog arbitražnog suda iz 2012. godine ne predstavlja i ne može se tumačiti kao odricanje od privilegija ili imuniteta bilo koje od ugovornih strana, na koje one imaju pravo.

Član 21 – Restriktivne mjere EU

(1) Definicije

(a) "Restriktivne mjere EU" znače restriktivne mjere donesene u skladu sa Ugovorom o Evropskoj uniji (UEU) ili Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije (UFEU).

(b) "Lice pod restrikcijom" odnosi se na sve subjekte, pojedince ili grupe pojedinaca koje je EU odredila kao subjekte koji podliježu restriktivnim mjerama EU^{EU24}.

(2) U svim svojim odnosima, ugovorne strane priznaju da se prema pravu EU nikakva sredstva ili ekonomski resursi EU ne smiju staviti na raspolaganje osobama koje su direktno ili indirektno pod restrikcijom, ili u njihovu korist.

(3) Država korisnica IPA III podrške dužna je da obezbijedi da se nijedna transakcija koja se potvrđeno nalazi na listi sankcionisanih od EU neće izvršiti na teret EU fondova, bilo direktno ili indirektno. Država korisnica IPA III spodrske se obavezuje da poštuje ovu obavezu:

(a) provjerom ko se nalazi na listi sankcija EU, prije potpisivanja sporazuma i prije vršenja plaćanja u skladu sa njima, što se odnosi na svakog ugovarača, korisnika bespovratnih sredstava i krajnjeg primaoca sa kojima država korisnica IPA III podrške ima ili se očekuje da će imati direktan ugovorni odnos (direktni primalac), kako bi se procijenilo da li je takav primalac osoba pod restriktivnim mjerama EU.

(b) detaljnom provjerom ili drugim odgovarajućim sredstvima (koja mogu uključivati i ex post verifikaciju) na osnovu pristupa zasnovanog na procjeni rizika, da nijedan subjekt koji bi indirektno dobio sredstva nije osoba pod restriktivnim mjerama EU.

(4) U slučaju da Korisnik IPA III podrške procijeni da je bilo koji od primalaca (direktan ili

²⁴ www.sanctionsmap.eu. Mapa sankcija je informatički alat za identifikaciju režima sankcija. Izvor sankcija proizlazi iz pravnih akata objavljenih u Službenom listu Evropske unije (SL). U slučaju neslaganja između objavljenih pravnih akata i ažuriranja na web stranici, u obzir se uzima verzija SL.

indirektan) sredstava EU osoba pod restriktivnim mjerama EU, država korisnica je dužna da po hitnom postupku obavijesti Komisiju.

- (5) Ne dovodeći u pitanje obavezu iz gornje tačke 3, ukoliko Komisija ocijeni da upotreba finansijske pomoći Unije u okviru IPA III rezultira ili je dovela do kršenja restriktivnih mjera EU, odgovarajući iznosi neće biti isplaćeni kao finansijska pomoć Unije u okviru IPA III podrške. To ne dovodi u pitanje pravo Komisije da obustavi ili prekine akciju na koju takvo kršenje utiče, da povрати sva finansijska sredstva EU koja su doprinos Komisije, ili da obustavi ili raskine ovaj Sporazum o finansiranju.
- (6) Određivanje korektivnih mjera vršiće se u skladu sa načelom proporcionalnosti. Korektivne mjere odnose se samo na sredstva EU koja su stavljena na raspolaganje primaocu ili u njegovu korist za period tokom kojeg je on u statusu lica pod restriktivnim mjerama EU.
- (7) Ova klauzula ne dovodi u pitanje izuzetke sadržane u Restriktivnim mjerama EU.